

Dantenin Yubileyi

Anar

© Anar. Seçilmiş Əsərləri. 2 cilddə. 1-ci cild
Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı. Bakı - 1988

Yusif Səmədoğluya

—Bu gecə bu qoca bu ocaq.
—Bu gecə. Bu qoca. Bu ocaq.
—Bu gecə, bu qoca, bu ocaq.
—Yox, yox, bir də yox.

Tamaşa salonu bomboş və qaranlıq idi. Salonun orta sıralarından birində ikicə nəfər əyləşmişdi—rejissor və rəssam. Daha doğrusu rəssam rejissorun arxasında—daldakı sırada oturmuşdu, rejissorun çiyini üzərindən irəliyə əyilib səhnəyə baxırdı.

Rejissorun qarşısındakı kiçik masa zəif çıraqla işıqlanmışdı. Masanın üstündə çıraqdan başqa pərakəndə kağızlar, karandaşlar, külqabı, disksiz qara rəngli daxili telefon, bir şüşə “Badamlı” və bir stəkan vardı.

Məşq gedirdi.

Rejissor yerindən sıçrayıb iti addımlarla səhnəyə tərəf getdi. Sol proyektorla işıqlandırılmış səhnədə iki nəfər qrimsiz aktyor dayanmışdı. Libasları da elə öz adı paltarları idi.

Rejissor qıvrıq bir sıçrayışla pilləkənləri qət edib səhnəyə qalxdı, ön tərəfdə dayanmış qarabuğdayı sinli kişiye yanaşdı:

—Feyzulla, atam, qardaşım, —deyə sakit və təmkinlə danışmağa çalışdı, —özünə yazığın gəlmir, bizə gəlsin. Səhər doqquzdan burdayam, ağzıma bir tikə çörək almamışam.

Atam-anam sənə qurban, axı biz də yazığıq. Bütün əsərdə üç kəlmə sözün var; onu da fərri deyə bilmirsən. Axı bu zəhirmarın harası çətindir: Bu gecə. Bu qoca. Bu ocaq. Vəssalam.

Feyzulla çirkli, əzik dəsmalını çıxartdı, tələsik-tələsik üzünün, alınının tərini sildi.

—Bu saat, bu saat, —deyə rejissoru sakitləşdirməyə çalışdı. —Bu saatca, bu saatca deyəcəm, darıxma.

Rejissor papirosunu “Kazbek” qutusuna döyəclədi, üfürüb damağına qoydu, yandırmadı.

—Hə, di de görüm.

—Baş üstə, bu saat, bu saat.

Rejissor kibrit çəkdi, arxaya çevrilmədən gerisində dayanmış aktyora:

—Əlikram, replika, —dedi.

Arxada dayanmış aktyor Feyzullaya muraciətlə:

—Bəs hanı? —deyə soruşdu.

Feyzulla:

—Bu gecə bu qoca bu ocaq,—dedi.

Rejissor:

—Tfu, sənin...—deyə sözünü yarımqıç kəsib becid bir yerişlə səhnədən düşdü, yerinə qayıtdı, papirosu küllqabıya basıb söndürdü. Sonra döş cibindən balaca həb çıxarıb dilinin üstünə qoydu, stəkana su töküüb içdi. Oturdu.

Feyzulla:

—Əsəbiləşmə başına dönüm, əsəbiləşmə,—deyə rejissora yalvardı,—bir hovur səbr elə, bu saatca deyəcəyəm. Bilmirəm, mənə nə olub bu gün, karıxmışam.

Rejissor rəssama tərəf dönüb yavaş səslə:

—Guya ayrı günlər dağ dağ üstünə qoyur,—dedi.

Feyzulla:

—Olar?—dedi.

Rejissor cavab vermədi, yüngülcə başını tərpətdi.

Feyzulla:

—Bu gecə! Bu qoca! Bu ocaq!—dedi və rejissora baxdı.

Rejissorun üzündə heç bir ifadə yox idi. O, maddım-maddım səhnəyə, məchul bir nöqtəyə baxır, sanki heç bir şey görmür, heç bir şey eşitmirdi.

Feyzulla qeyri-müəyyən bir ifadəylə:

—Bu gecə, bu qoca, bu ocaq,—dedi.

Rejissorun yenə də halı dəyişmədi. Feyzulla sözlərini üçüncü dəfə təkrar etdi.

Rejissor ilan çalmış kimi yerindən sıçradı:

—Ay kişi, ay yoldaş, vətəndaş, müsəlman, erməni, moltanı, adam oğlusan axı. Ay...—deyə birdən-birə ovcuyla ağzını bərk-bərk yumub zarıdı.

Aktyorlar onun bu hərəkətinə bələd idilər, bilirdilər ki, ovcuyla ağzını yumanda dişinin dibindən çıxan söyüşləri saxlayır, saxladığıyçün də zarıyır.

—Siyavuş, sakit ol,—deyə rəssam əlini rejissorun çiyinə qoydu,—bir toxta görək.

Rejissor “Badamlı”nı stəkana tökmədən bir başa şüşədən başına çəkdi. Bir qədər sakitləşib rəssama tərəf döndü:

—Görürsən də, görürsən də mənim günümü. Sən də deyirsən ki, bəs Brext belə gəldi, Meyerxold belə getdi. Adə, bu məxluqnan Brext olar, bu məxluqnan Meyerxold olar? Üç kəlmə sözü səhərdən adam kimi buna dedizdirə bilmirəm. Mən köpək oğlu Feyzulla Kəbirlinskiyə böyük sənət yaradacam.—Əsəbi titrək barmaqlarıyla papirosu götürüb yandırdı, sümürüb tüstünü ciyərlərinə çəkdi.—Balam, səndən yaxşı pinəçi olar, çayçı, aşpaz, mən nə bilim camadar, məsciddə mürdəşir olar, amma daha aktyor yox, atam, aktyor yox. Aktyorluq sənətdir ey, ay müsəlmanlar, açın qulağınızı eşidin, iskusstvo. Yaradıcılıq. Tvorçestvo. Burda istedad lazımdır. Temperament, hərərət lazımdır. Bəli, hərərət. 36,6 hərərətiylə sənət yaratmaq olmaz. Gərək qaynayasan, yanasan ki, yaradasan. Yoxsa səsinin

zor yerinə salmaqna iş keçməz, atam balası, çığır-bağırnan obraz yaratmaq olmaz. Səsin gurdur, çox əcəb, get məscidə, ol əzançı.

Feyzulla səhnədə lal-dinməz dayanmışdı. Pörtüb qıpqırmızı qızarmışdı. Bolluca tər töküdü. Qırx ildi səhnədəydi və qırx ildə cürbəcür rejissorlardan, aktyorlardan bu cür sözləri, töhmətləri az eşitməmişdi. Amma indi ona yer eləyən Siyavuşun son sözləri—məscid, əzan, mürdəşir söhbəti oldu. Teatrda hamı—Siyavuş özü də, Əlikram da bilirdilər ki, Feyzulla ruhani ailəsindəndir, atası müfti olub. Bunu bəlkə bircə cavan rəssam bilmirdi—teatra təzə gəlmişdi.

Rəssam pıçıldadı:

—Ay Siyavuş, sakit ol bir az,—dedi.—Axı bədbəxt neyləsin, bacardığı budur da.

—Bəs mən köpək oğlu neyləyim?—deyə Siyavuş partladı,—mənim təqsirim nədir ki, cavan ömrümü belə insanların içində çürütməliyəm. İki eşşəyin arpasını bölə bilmir, gəlib çıxıb səhnəyə.

Rəssam ərklə:

—Ayıbdır, Siyavuş,—dedi,—atan yerindədir.

—Mənim atam qələt eləyər. Mənim atam çoxdan o dünyaya, mələklərə salam aparıb. Amma beləsi bilibtdən kimidir. Səni də, məni də basdıracaq, arxayın ol. Yüz il yaşayacaq. Niyə də yaşamasın? Nə dərdi, nə qəmi var? Qışqırırsan üstünə quzu kimi boynunu bükür, lal-dinməz dayanır. Ürəyində də yaqın hələ mənə gülür ki, gör zalım oğlu nə özünü cırır. Bax, heç tükü də tər pənmiş. Doğrudan da nə iskustvo, nə teatr? Qırx ildi gəlir, üç kəlmə sözünü deyir, maaşını alır, çıxır gedir bozbaşını yeməyə. Qırx il də bundan sonra belə ömür sürəcək. Bizik axmaq, dəridən çıxırıq, sənət, yenilik, inkişaf... Kimə lazımdır bunlar hamısı, ay Zeynal, dünya Feyzulla dünyasıdır.

Rejissor ürəyini boşaldıb bir az sakitləşdi, yenidən papiros yandırdı, dərin bir qullab aldı, səhnəyə baxdı. Səhnədə Feyzulla mütilik heykəli kimi quruyub qalmışdı. Elə yazıq-yazıq rejissora sarı baxırdı ki, Siyavuş özünü saxlaya bilməyib güldü. Əvvəl dodağı qaçdı, gülümsündü, sonra bərkdən şaqqanaq çəkib güldü.

—Mən ölüm Kəbirlinski,—dedi.—Elə belə məzəyçün o replikanı bir də de.

Dəlisov xasiyyətli Siyavuşun gülüşünə cavab olaraq Feyzulla da mağmın-mağmın gülümsədi, hətta güldü də, amma sonra nə edəcəyini bilmirdi. Bilmirdi rejissorun təklifi ciddidir, ya zarafat, məşqi davam etdirir, ya elə belə dilxoşluq edir. Bilmədi ki, necə desin, birinci dəfə dediyi kimi (onda rejissor bəyənəmmişdi, ayrı cürə göstərmişdi). Ya rejissor əvvəl göstərdiyi kimi, ya sonra göstərdiyi kimi, ya da tamam başqa bir tərzdə. Ya da bəlkə zarafatla desin. “Yox, zarafatı qoy özü eləsin, mən eləsəm sonra xatası çıxar, bilmək olmaz düşər-düşməzi var”.

Var qüvvəsini, hafizəsini, təcrübəsini səfərbər edib gərgin bir səslə:

—Bu gecə! Bu qoca! Bu ocaq! —dedi.

Rejissorun şaqqıltısından diksindi:

—Afərin Kəbirlinski, oğulsan oğul. Kişinin sözü bir olar. Üç saat məşqimiz—bir findıq.

Sonra Siyavuş qəfilcə gülüşünü kəsib ciddiləşdi və birdən-birə hamı rejissorun necə yorğun olduğunu aydın gördü. Sanki bütün bayaqkı ehtirash danışqları, odlu şikayətləri, acı sözləri,

bir qədər süni hərəkətləri—bütün bunlar hamısı bədən paltarını tarım saxlayan kimi onu gərgin və kip saxlayırdı. İndi birdən bütün varlığı çıxarılıb bir qırağa atılmış paltar kimi əzik, bürüşük, aciz və yorğun göründü. Ağır-ağır:

—Yaxşı, gedin,—dedi.—Məşq qurtardı.

Feyzulla teatrından Əlikramla birlikdə çıxdı.

Əlikram:

—Gördün hərif nə özündən çıxmışdı?—dedi. —Deynən səndən qabaq rejissor-zad görməmişik. Deynən başımızın tükü sanı sən kimi rejissor görüb ötürmüşük.

Feyzulla:

—Ay Əlikram, sənənin başında tük var ki, o misalı çəkirsən?—deyə zarafat elədi, amma zarafatına nə özü güldü, nə də Əlikram. Bir müddət səssiz addımladılar.

Əlikram:

—Bəs bazara getmirsən? —dedi.

Feyzulla:

—Yox, —dedi.

—Niyə?

—İşim var.

—Nə işin?

“Allahu-əkbər, işə düşmədik?”—deyə Feyzulla fikirləşdi. Əlikrama demək istəmirdi ki, kinostudiyaya gedirəm, dublyajım var, bildirdi ki, bunu bilən kimi Əlikramın ürəyinin qurdları baş qaldıracaq. Amma ayrı bəhanə tapıb yalan deyə də bilmirdi. Yalan demək, bəhanə uydurmaqda həmişə çətinlik çəkirdi,—fantaziyası çatmırdı. Köhnə aktyorlar Feyzullanın bu cəhətini bilir və dərhal uşaq kimi onun yalanının üstünü açırdılar. İndi də: —Elə belə,—deyə mızıldadı. Əlikram əl çəkmədi.

—Yenə olsun,—deyə qırsaqqız olub yapışdı.

—Kinostudiyaya gedirəm. Dublyajım var,—Feyzulla birdən düzünü dedi.

—Ay kişi, bu qədər pulu hara yığırsan? Buna sandıq-zad tab gətirməz.

—Bəxtəvərlikdən dəm vurursan, Əlikram. Yaxşı, sağ ol. Mənim avtobusum gəldi.

Avtobusun dal qapısı düz onların qarşısında dayandı. Amma açılmadı. Hələ qabaq qapıdan adamlar bilet alıb düşürdülər. Avtobus konduktorsuz işləyirdi. Sərnişinlər düşüb qurtardı, dal qapı açıldı və Feyzulla özünü birtəhər tünlük avtobusun içinə saldı.

Əlikram:

—Mən ac qalaram, amma dublyaja getməyirəm. Əsil aktyorçun dublyaj xalturadır, —dedi, amma Feyzulla bu sözləri eşitmədi. Yəni elə Əlikram da bu sözləri daha çox özüyün deyirdi; çoxdandı onu dublyaja çağırırdılar.

Feyzullanın ayaqları sızıldayırdı, səhərdən məşqdə ayaq üstə idi, həm də anadangəlmə yastıayaq idi, amma avtobusda oturmağa yer yox idi. Məşin, nikelli dəmir, tər iyinə qeyri müəyyən bir iy də—məhz şəhər nəqliyyatına məxsus olan bir iy də qatışırdı. Nədənsə bu iy Feyzullanın yadına muharibə illərini saldı. Yastıayaq olduğu səbəbdən Feyzullanı davaya aparmamışdılar. Teatrın işçilərinin bir çoxu, o cümlədən Feyzulla ixtisara düşmüşdü. Hə, hə, indi bildi ki, neçin bu iy ona muharibə illərini xatırlatdı, dava vaxtı düz üç il Feyzulla tramvayda konduktor işlədi. Dava qurtarandan sonra yenə teatra qayıtdı.

Avtobus studiyaya tərəf yaxınlaşdıqca adam seyrəldi, Feyzulla oturdu. İki dayanacaq arasındakı yolu oturaq gəldi.

Kinostudiyada liftə keçib dördüncü mərtəbənin düyməsini basdı. Lift üçüncü mərtəbədən keçəndə bugünkü dublyajın rejissoru Ağa Mehdi pilləkəndən Feyzullanı görüb:

—Kəbirlinski, Kəbirlinski, —deyə çağırırdı.

Kəbirlinski dördüncü mərtəbədə liftdən çıxıb pilləkənlə aşağı düşdü. Ağa Mehдинin yanında Feyzullanın tanımadığı gənc, yaraşlıqlı bir rus qızı vardı. Zərif ətir iyi Feyzullanın burnunu çaldı. “Yəqin o Moskvadan gələn artistka budur”, —deyə Feyzulla düşündü. Ağa Mehdi:

—Kəbirlinski, nahaq zəhmət çəkmişən, —dedi. —Dublyajı keçirdik sabaha. Cavad bu gün gələ bilmir, məşğuldur, sonra yanındakı aktrisyaya müraciətlə əlavə etdi, —vot odin iz tex samix ekzemplyarov, o kotorix mi tolko çto qovorili.

Aktrisa gülümsündü. Gülüşü uzun məşqlər boyu cilalanıb kamilləşmiş məstedicisi bir təbəssüm idi.

—Oçen priyatno, —dedi və əlini Kəbirlinskiyə uzatdı:—Lena.

Feyzulla lap özünü itirdi, əl verən kimi, tələsik əlini çəkib cibinə saldı, dəsmal çıxarıb üzgözünü sildi.

Ağa Mehdi:

—Amma dəsmalından olmaz, dedi. —Satıb eləməli olsan, bizə xəbər elə.

Ağa Mehдинin kefi yaman kök idi. Aktrisa deyəsən söhbətin nədən getdiyini anladı, Feyzullanın dəsmalına baxdı, pıqqıldayıb güldü.

Ağa Mehdi aktrisyaya:

—Platok Dezdemoni, —dedi və hər ikisi yenə güldü.

Kəbirlinski daha da özünü itirdi, tələsik dəsmalını cibinə qoydu, vəziyyətdən çıxmaq üçün:

—Deməli dublyaj sabaha qaldı?—dedi.

—Bəli, saat ikiyə. Gələ bilərsən?

—İkidə?

Cib dəftərçəsini çıxarıb baxmağa başladı. Axır illər yaddaşına arxayın olmurdu. Müxtəlif gündəlik işlərini, saatlarını əski əlifbayla balaca, qara, kağızları didilmiş cib dəftərçəsinə qeyd edərdi.

Ağa Mehdi aktrisanın qoluna girib pilləkəni düşməyə başladı. Qanrılıb Kəbirlinskiyə:

—Gələ bilməsən, zərər yoxdur, —dedi, —bir adam tapıb yazaram, bir də özünü zəhmətə salma.

Kəbirlinski dəftərçəsini büküb:

—Yox, gələ bilərəm, boşam, —deyə rejissorun ardınca qışqırdı. Ağa Mehdi laqeyd səslə:

—Lap yaxşı. Gələ bilərsən, gəl, —deyə aşağıdan cavab verdi və aktrisyaya nə isə pıçıldayıb bərkədən güldü. Aktrisa da güldü və Feyzulla onun sözlərini aydın eşitdi:

—A vı işite tipaj. Vot vam pojaluyista otličniy tipaj. Prekrasnaya tupaya morda.

—Da, no krome mordi, nujen eşe xotyа bı minimalniy talant.

Kəbirinski ağır-ağır pilləkənləri düşdü. Ürəyində kinostudiyanın telefonlarını söydü. Üç gün zəng eləyəsən düşmək olmur. Telefonlar ağıllı-başlı işləsəydi, zəng eləyib bilərdi, bir də bica yerə yorta-yorta bu boyda yolu gəlməzdi.

“Bu gün mənimki gətirmir. İndi gedək görək radioda başımıza nə gəlir?” Radioda üçdə olmalıydı, indi ikinin yarısıydı.

Evə gedib-gəlməyə çatmazdı. Evə radiodan sonra getsə yaxşıdır. Xörəyə. Dünən arvad ağzından qaçırtdı—deyəsen bu gün bozbaş bişirəcək. Amma nə olardı! Bozbaşdan ləzzətli xörək var? Yox, bozbaş tələsik, atüstü yemək olmaz. Gərək kamal-ədəblə oturasan, yavaş-yavaş çörəyi doğrayasan, suyu hopsun çörəyin canına, qaşıqla kartofu, əti yaxşıca əzəsən, üstünə də sumaqı səpəsən, başlayasan baş soğanla yeməyə, bəh, bəh, bəh.

Bu fikirlərdən Feyzullanın lap ağız sulandı, kinostudiyanın bufetinə girib kolbasa çörək aldı, qurdunu öldürdü.

Radionun yanında dizədən düşdü, dik qalxıb binaya girdi, pilləkənlərin yarısını çıxıb dayandı, nəfəsini dərdi, tərini sildi.

Neçə il idi hər həftə bu gün, bu saatlar Feyzulla radioya—yazılışa gəlirdi. Daimi uşaq verilişində tülkü rolunun ifaçısı idi.

Redaksiyaya girib salam verdi.

—Salam gözəl qızlar, iyid oğlanlar,—dedi,—mən hazır.

Bu, ənənəvi salam idi.

Küncdə oturmuş balaca boylu, kök, kürən oğlan—Məcid:

—Tülkü lələyə eşq olsun!—dedi.—Bəs Məstan pişik hardadır?

—Gələr, Gələr,—deyə Feyzulla onu sakit elədi. —Nə darıxırsan, maşını ayağının altında, harda olsa özünü yetirəcək.

Məstan pişik rolunun daimi ifaçısı gənc aktyor Cavad Cabbarov səhnənin təzə parlayan ulduzlarından idi. Səhnədə Hamleti, Elxanı, Otellonu oynasa da radiodakı bu kiçik rolundan—onu balacalara sevdiren Məstan pişik rolundan imtina etmirdi. Səliqəylə bir həftə yazılışa gəlir, radio işçilərinin onu Məstan pişik adlandırmasından qətiyyənləncə, əksinə xoşlanırdı.

Verilişin redaktoru Səfurə Feyzullanı görəndə bir balaca pərt kimi oldu. Məcid:

—Tülkü lələ,—dedi,—Səfurə xanımın sənə sözü var, amma utanır deməyə.

—Biy, niyə utanır ki, mən bəyəm özgəyəm.

Səfurə:

—Yox, ona fikir verməyin, Feyzulla dayı, —dedi,—özüm indi deyəcəyəm. Məsələ belədir, deyir bir iş var, iki əməl. Heç bilmirəm, vallah necə deyim.

Feyzullanın ürəyi düşdü. “Yox, bu gün bilmirəm nədir, mənimki gətirmir. Gətirməyəndə gətirmir də. Görəsən yenə nə olub, səsım kimin xoşuna gəlməyib”.

—Nədi, qızım, de görüm, utanma.

—Bilirsiz Feyzulla dayı, bu verilişimizi kənar müəllif yazıb, nabaləddi, tülkü rolunu götürüb qadına verib, heç bir şey də dəyişmək olmaz, çünki əhvalatı elə bunun üstündə qurub.

Feyzullanın bir an boğazı qurudu. Sonra özünü ələ alıb:

—Bəs necə olsun,—dedi,—deməli bundan sonra tülkü qadın olacaq?

—Yox, yox, yox,—deyə Səfurə tələsik danışmağa başladı. —Heç elə şey olar, biz ölməmişik ki, heç qoyarıq? Bircə bu səfər, bircə dəfə. Gələn səfərdən yenə gəlib öz rolunuzu oxuyacaqsınız.

Məcid:

—Bu səfər tülkü arvad çıxıb, —dedi. —Gələn səfər yenə döndərib eləyəcəklər kişi. Səfurə ona baxıb məzəmmətlə başını buladı.

Feyzulla:

—Neynək, —deyə stula çökdü. —Qoy oturub nəfəsimi dərim.

Bu sizin dik lap adamın kələyini kəsir.

Məcid:

—Tülkü, tülkü, tənbəki, quyruq üstə nəlbəki,—dedi.

Səfurə yerinə qayıtdı. Elə bil ağır yükü çiyindən atmışdı. Feyzulla stulda oturub töşüyə-töşüyə nəfəs alırdı. Dəsmalını çıxarıb alnında, bıç yerində puçurlanmış təri sildi.

Dəhlizdə hay-küy qopdu. Gur bir səs eşidilirdi:

—Salam, mirzə, salam, necəsən krasavitsa, xoş gördük, göyçək oğlan, özün necəsən e, canından, başından muğayat ol.

Səfurənin gözləri parladi. Sevinclə:

—Gəldi, çıxdı,—dedi.

Qapı taybatay açıldı. Hündür gənc bir oğlan içəri daxil oldu. Cavadın saçları, çatma qaşları və nazik bıqları zil qara, gözləri isə ala idi. Bu təzad onun yaraşlıq sifətində qəribə bir ifadə yaradırdı—yarıtəkəbbürlü, yansadələvh, bir qədər çoxbilmiş, bir qədər məsum. Şık geyinmişdi, qızartdaq məxmər pencəyinin altından qar kimi ağ ipək köynək, köynəyin yaxasında qırmızı zolaqlı qalstuk görünürdü. Saçlarını həmişəki kimi yağlayıb səliqəylə dala daramışdı. Barmağında iri qaşlı üzük parlayırdı. Cavad:

—Bütün əhli-məclisə atəşin salamlar,—dedi.—Səfurə xanıma xüsusi. Privet, Kəbirlinski, Məcid, eşq olsun.

Məcid irişib:

—Privet, Məstan pişik, —dedi.

Səfurə:

—Gəl çıx da, —dedi. —Gözləməkdən gözümüzün kökü saraldı ki...

Cavad:

—Canınçün, maşını yüzənən qovmuşam, —dedi. —Sizdən artıq olmasın, yaxşı bir məclisdəydim. Yarımçıq qoydum, durdum. Yalvardılar ki, getmə, dedim xeyr, siznən oturan Cavad Cabbarov idi, hər həftənin bu günü bu saati mən dönüb oluram Məstan pişik,

ministr də gəlsə məni burda saxlayammaz. Qapını bağlasaz, pəncərədən atılıb qaçaram. Gərək cumam radioya.

Hamı gülüşdü. Məcid:

—Məstan pişik, —dedi, —çoxdan görünmürsən, otağımızda siçan əmələ gəlib.

Cavad ciddi bir təəccüblə:

—Biy ay Məcid, bəs nə əcəb tutub yeməmişən?—dedi, hamı yenidən gülüşdü:

Cavad gülüşlərinə ara verib:

—Yaxşı, Səfurəcan, —dedi,—yarımca saat vaxtım var, balamın ölmüşünə kinostudiyada dublyajım vardı, sənin xətrinçün keçirtdim sabaha.

Kəbirlinski:

—Düz deyir, Səfurə xanım,—deyə sözə qarışdı.—Mən allah şahidi.

Cavad:

—Görürsən ki,—dedi,—deyir yalançının şahidi yanında olar. Yaxşı, tez yazaq, gərək qaçam məktəbə, məni görüşə çağırıblar.

Səfurə:

—Bu saat yazacağım, —dedi.—On dəqiqədən sonra studiya bizimdir. Hələlik al mətnlə tanış ol.

Cavad mətni götürüb gözucu baxdı, səhifələrə ötəri nəzər salıb bir-bir çevirirdi.

Səfurə yavaş səslə:

—Bura bax, Cavad, camaat cürbəcür sözlər danışır, —dedi.

Cavad:

—Nə sözlər? —deyə soruşdu.

—Nə bilim, sən bilərsən. Deyir guya Zərifəylə...

—Allahu-əkbər,—deyə Cavad kağızları bir qırağa qoydu,—belə müsibət olar, evində yatıb durasan, camaat səninchün söz çıxarda. Canımçün elə şey yoxdur. Gicəm arvadımı, uşağımı atam. Canınçün Səfurə,—o da səsinə lap yavaşıtdı,—axşam oturmuşam evdə, televizora baxıram, zəng olur. Arvad gedir telefona, bir də görürəm dili-dodağı əsir. Deyirəm, ay qız, nə olub? Deyir bəs, al, qulaq as. Bəli, alıram, zənən xeyləğidir. Zəng eləyib arvadıma yanıq verir ki, bax bu saat ərin mənim yanımda kefdədir, səni də maymaq kimi qoyub evdə.

Deyirəm gördün, indi özün görürsən ki, necə ağ yalan olur. Durduğun yerdə adama necə söz çıxarırlar. Görürsən ki, burda oturmuşam, nə deyir? Bax, bütün şayiələri də bu cür uydururlar. Kimə deyirsən? Sıxır gözünün qorasını ki, bir şey olmasa deməzlər. Deyir, kaş sən çaş, çopur olaydın, mənim də canım rahat olaydı. Neynirəm belə göyçək əri ki, ömrüm cəhənnəmə dönsün. Eh, nə isə...—o, mətni götürdü.—Yaxşı, gəl yazaq da, baxdım mətnə. Elə çevir tatı, vur tatıdır.

Səfurə:

—Gedək, —dedi.

Dəhlizdən keçərkən Cavad:

—Bəs Kəbirlinski nə oldu? —deyə soruşdu.

Səfurə əhvalatı ona danışdı.

Cavad ayaq saxladı.

—Yox, yaxşı deyil, Səfurəcan, —dedi, —allah onsuz da onu döyüb, siz də belə eləyirsiniz. Sinli kişidi, o boyda yolu durub gəlib bura.

—Yaxşı, mən neyləyim, yoxdur da bu səfər rolu.

Onlar bir neçə addım da atdılar. Sonra Cavad yenə dayandı, geri döndü:

—Kəbirlinski, ay Kəbirlinski, —deyə çağırırdı.

Kəbirlinski otaqdan çıxdı:

—Gəl bəri.

Kəbirlinski onlara tərəf tələsdi. Səfurə narahatlıqla:

—Ay Cavad, —dedi, —axı sənə söz dedim, yoxdur e rolu.

Cavad əlindəki mətn kağızlarını divara söykəyib cibindən qələm çıxartdı:

—Gəl bura, Kəbirlinski, —dedi, —bu saat səninçün bir şey düzəldərəm. Tülkü olmasın, çaqqal olsun, nə eybi var, hə? Təki on bir manat gəlsin, ay zalım. Stavkan neçədir?

Kəbirlinski:

—Yeddi manat, —dedi.

—Yeddi? Zərər yoxdur. Yeddi manat da puldur. Çaqqal necəsən?

—Çaqqal?

—Həmişə tülkü olmusan, bir gün də çaqqal olarsan,—deyə Cavad şaqqıldadı.—Ay lotu, vur bura.

Kəbirlinski də gülümsündü.

—Yox, axı,—deyə nə isə kəkələdi...

—Sən heç ürəyivi sıxma, —deyə Cavad əlindəki mətnə əlavələr edirdi. —Bax burda qoy tülkü desin: çaqqal sən də burdasanmış. Aha, çaqqal da deyir: hə, hə tülkü lələ, mən də burdayam, hə, hə. —O, sanki çaqqalı yamsılaymış kimi əcayib bir səs çıxartdı.

Səfurə:

—Cavad, —deyə məzəmmətlə ona baxdı, —axı müəllif birdən dedi ki...

—Qələt eləyir müəllif, —deyə Cavad onun sözünü kəsdi —Çəm-xəm eləsə, babalı mənim boynuma. Dənən Cavad Cabbarov dedi ki, mən bu “əsərə” çaqqal obrazını əlavə etməyi lazım bilirəm. Vəssalam. Hə, nədir? Azdır? Yaxşı bura da əlavə edək. Hanı? Hə. Tülkü: gedək. Çaqqal: —o, qələmini bir-iki dəfə termometr kimi çırpıb yazmağa başladı:—deməli, çaqqal: gedirsiniz? Mən də sizlə gedirəm. Aha, belə. Axırda da: sağ olun, sağ olun.

Kəbirlinski, sən də deyərsən sağ olun. Arada da qoşul bizə: hə, yox, bəli, filan. Əsas odur ki, səsin gəlsin. Çətini ölüncədir. Ay zalım. Yaxşı, oldu. Vay, vay, gecikəcəm. Getdik. Havayı yerdən səninçün yeddi manat düzəltdim, Kəbirlinski, qədrimi bilmirsən. Gərək o yeddi manata “Drujba”da mənə yaxşı bir qonaqlıq verəsən. Ha, ha, ha! Ay haramzada.

Studiyaya keçdilər.

Səfurə Məcidə:

—Cavaddır da, —dedi, —özü hay-küycü, amma ürəyi nazik, yuxa kimi.

Məcid:

—Mən getdim Eldardan muştuluq almağa, —dedi. —Atası tülküydü, dönüb oldu çaqqal. Eldar radioda rejissor köməkçisi işləyirdi. Feyzullanın yazılışı olan günlər gözə dəyməzdi. Bunun səbəbini hamı bilirdi, bilirdilər ki, atasıyçün, daha doğrusu onun ifa etdiyi rollardan, bu rolları ifa edərkən çıxartmalı olduğu səslərdən xəcalət çəkir. On doqquz yaşı vardı

Eldarın. Gündüzlər işləyir, axşamlar teatr texnikumunda oxuyurdu. Boylu-buxunlu, göyçək oğlan idi. Ancaq bir balaca axsayırdı, sol ayağını çəkirdi. Qazandığını əyin-başına verirdi, bəzən gəzdidi qızları kinoya belə dəvət etməyə pulu olmasa da, geyimində-kecimində heç kəsdən geri qalmırdı. Yaşına yaraşmayan bir ciddilik vardı üzündə. Hətta bir qədər qaraqabaq idi. Atasını tanıyanlar: “Elə bil Kəbirlinskinin yox, Nəsrəddin şahın oğludur, —deyirdilər, —forsu adamı yıxır”.

Amma Eldar forslu deyildi, xəstə və ifrat dərəcədə məğrur idi. Sanki hamının nədənsə ona rişxənd, istehza edəcəyindən qorxurmuş kimi yeganə dostu Aydından başqa heç kəsə yaxınlaşmır, heç kəslə səmimi olmaq, ünsiyyət bağlamaq istəmirdi. Əsas səbəb, əlbəttə, atası idi. Feyzulla onun yaralı yeri idi. Atasının təxəllüsünü deyil, əsil familini daşıyırdı—Eldar Ələsgərov. Eldarın söyər yerini bilən bic-vələdüznalar, illah da Məcid onu daha da cıradırdılar.

—Yaxşı, Eldar, atan Kəbirlinskidir, sən nöşün Ələsgərovsan?

—O sənə borcun deyil.

—Daha acığın nöş tutur, sözdür soruşuram da.

İndi də Məcid Eldar oturan otağa girib bərkdən:

—Eldar, gözün aydın, muştuluğumu ver, —deyərkən oğlan elə bil nə isə duyubmuş kimi sim tək gərildi.

—Nə olub? —deyə qaşqabağını saldı.

Məcid ağzını açmasaydı belə, Eldar onun kürən sifətini görərkən qanı qaralırdı.

Məcid tam bir ciddiyyətlə:

—Gəldim sənə xəbər verim ki, atanı böyüdüblər, —dedi, —kişi əməlli başlı inkişaf eləyib, tülkü rolundan keçib çaqqal roluna.

Eldarın yerindən sıçramasıyla Məcidin qapını çırpıb daban əl altı qaçması bir oldu.

Otaqdakı qızlar pıçqıldışib güldülər. Amma Eldarın qırımını ayrı cür görüb dərhal özlərini yığışdırdılar.

Aydın:

—Əşi sən də bu düdəmənin sözündən niyə cırnıyorsan?—dedi.—O, adamdı ki, adam sözü danışsın. Görür ki, sən özündən çıxırsan, ayağı yer alır. Sən heç fikir vermə.

Eldar dodağını dişləri arasına alıb:

—Yaxşı,—dedi, —qoy mənə borc olsun. —Özünü ələ aldı, sakitləşdi və otaqdan çıxdı.

Məcid qaçıb studiyanın yanına gəlmişdi.

Feyzulla rolunu yazdırıb dəhlizə çıxdı, pul kağızına qol çəkdi.

Məcid gəlib onun yanında durdu:

—Kəbirlinski, —dedi,—oğlunu yığışdır. Mənə göz verir, işıq vermir.

—Neynir ki, sənə?

—Əşi, özün görürsən ki, mən cürübbəz zəifcanlı oğlanam, üfürsən yıxılıram. O, maşallah, göz dəyməsin, zırpı şeydir, elə yaxşı deyiblər ki, uzundraz beynamaz, xeyrə-şərə yaramaz.

—Bax bu olmadı da, dilivi dinc qoymursan, sonra da deyirsən ki, bəs belə.

—Axı mən neyləyim. Yapışıb məndən ki, gərək səni döyəm. Əşi bir dənə əngimdən qoysa, sağ tikəm qulağımın dibində qalar. Gücü var, getsin taylarına göstərsin. Gərək elə qolunun zorunu mənim başımda sınısın.

—Elə durduğun yerdə səni döymək istəyir? Bəlkə sataşib eləyirsən ona?

—Nə sataşırım? Soruşuram ki, nöşün atanın familiyası ayrıdır, səninki ayrı, a kişi, bunun üstündə heç adamı döyərlər.

Feyzulla bir an duruxdu, sonra aramla, təmkinlə danışmağa başladı.

—Bilirsən: bala, ikimizin də fəmiliamız birdir, Ələsgərov. Kəbirlinski mənim təxəllüsümdür.

—Aton rəhmətlik. Bax adam kimi sən başa saldın, mən də bildim. Daha döymək, söymək nəyə lazım?

Bu söhbət əsnasında Eldar gəlib onlar dayanan yerə çıxdı. Məcid dərhal Feyzullanın böyrünə qısqıldı.

—Bax, deginən mənimlə işi olmasın, yoxsa bax, birbaş gedəcəyəm sədrin yanına.

Feyzulla:

—Eldar, bala, —dedi, —nə işin var bununla.

Eldar cavab vermədi, qanlı-qanlı Məcidə baxır, amma atasının, adamların yanında özünü saxlayırdı.

—Yaxşı, sənən mənimki qalsın,—dedi.

Məcid:

—Gördün,—dedi, —yenə məni hədələyir, bax, atandan soruşdum, məni başa saldı, amma sən cırtqoz kimi atılırsan ortalığa, çıxırsan özündən. Feyzulla müəllim, —Eldarın yanında “Feyzulla müəllim” deyirdi, amma bu müraciətin özündə bir istehza vardı, —Feyzulla müəllim, inciməyin, amma məni çox maraqlandırır, bu nə dəbdir belə, artistlər özlərinə təxəllüs götürürlər: Ərəblinski, Kəbirlinski...

O tam ciddiyyətlə danışdı, dodağı belə qaçmırdı, bircə gözlərinin içindən cin çıxırdı. Eldar istehzanı, masqaranı duyur və Məcidin bütün sifəti sanki Eldarın gözlərinin içinə, yaddaşına, canına hopurdu. Məcidin kürən saçları, qaşları, kirpiksiz gözləri, kosasayağı ətli sifətində qızıla çalan təkəm-seyrək tükləri... Burun pərələrindən uzanan tüklər belə kürən idi...

Danışanda, irişəndə pənildayan üç qabaq qızıl dişi, sallaq buxağı, kos kimi ora-bura dığırılanan, bir nöqtədə qərar tapa bilməyən göz bəbəkləri, pələş qulaqlar, yoğun, gödək barmaqılı toppuş əllər, ağ köynəyin kirli yaxalığı—Eldarın gözlərinə yapışır, hafizəsində həkk olunurdu.

Feyzulla tam bir sadələvhlüklə:

—O vaxt mod eləydi, ay bala, —dedi, —hərə özünə bir təxəllüs götürmüşdü.

Məcidin vurnuxan gözləri arabir Eldarın nəzərləriylə tuşlaşır və bu ani baxışlarda hər ikisi bir-birinin halını başa düşürdü. Eldar içini yeyirdi. Məcid isə çoxdandı belə ləzzət çəkməmişdi. Kəbirlinskini Eldarın gözü qarşısında əməlli-başlı dolayır, daha doğrusu

Feyzulla heç bir şey duymadan—öz danışığıyla özü özünü dolayır, Məcidə sonsuz zövq verir, Eldarı odsuz-tüstüsüz yandırır.

Bixəbər Feyzulla:

—Hərə bir ad götürmüşdü, —deyə davam edirdi. —Ərəblinski, Sarabski, Ağdamski...

Məcid asta-asta:

—Kəbirlinski, —dedi.

—Zəhrimar Kəbirlinski, cor Kəbirlinski, —deyə Eldar axır partladı. —Mən sənin ağzını dağıdaram, onda bilərsən...

Feyzulla təəccüblə oğluna baxdı.

—Biy, ay oğul, sənə nə olub, özündən çıxırsan, nə deyir ki...

—Ey, sən də bilmirəm, Aydan gəlmisən, Marsdan. Başa düşürsən nə deyir?

—Yoox.

—Elə başa düşməsən yaxşıdır, —dedi, çönüb getdi.

Cavad studiyadan çıxdı:

—Yaxşı, salamat qalın, mən qaçdım, dedi.

Kəbirlinski:

—Cavad, başına dönüm, —dedi. —Ha tərəfə gedirsən? Bəlkə məni də aparasan?

Cavad bir an ayaq saxladı:

—Canımçün tələsirəm, —dedi, —yoxsa məmnuniyyətlə... —bir neçə addım da atdı, sonra Kəbirlinskiyə tərəf çevrildi. —Yaxşı, gəl, —dedi. —Baksovetəcən apararam.

—Ay sağ ol. Ordan özüm gedərəm.

Aşağı vestibüldən keçəndə kimsə:

—Kəbirlinski, Kəbirlinski, —deyə harayladı.

Feyzulla başını qaldırıb baxdı, rejissor köməkçisi Mamed onlara tərəf qaçırdı. Cavadla salamlayıb Feyzullanın qolundan yapışdı.

—Səni allah yetirdi bizə, Kəbirlinski, —dedi, —axşam boşsan?

—Yox, nədi ki?

—Tamaşan var?

—Yox, tamaşam yoxdur, amma ayrı işim var.

Mamed:

—Bu oldu əmiri, —dedi, —deməli belə, ayrı işivi keçirdirsən sabaha. Axşam televizorda verilişimiz var. Sadıq xəstələnib. Gərək onu əvəz eləyəsən.

—Yox, axı...

—Axısın, maxısın bilmirəm, yoxsa mənim boğazımı üzərlər...

—Mamed, bilirsən, mən sənin xətrini dünyalardan istəyirəm, amma axşam dərnəyim var.

—Neçədədir dərnəyin?

—7-də.

—Deməli belə, 8-ə mən səni buraxaram. Keçirt dərnəyi bir saat gecə, nə olacaq?

Cavad qapıdan:

—Kəbirlinski, gəlirsən? —dedi. —Mən bax səni gözləyən deyiləm ha. Tələsirəm.

Feyzulla:

—Gəldim, gəldim, —dedi, —sonra Mamedə tərəf döndü; —Yaxşı, Mamed, daha sənin sözümdən keçə bilmirəm. Amma axı gərək hazırlaşam. Böyük roldur?

—Nə rol, adə, evivəcən sənin. Bircə kəlmə sözün var. Poçtalyondu, girir içəri ki, “sizə kağız gətirmişəm”, vəssalam, şüt-tamam. Buna nə hazırlaşmaq, maşallah 40 ilin artistisən. Amma

Kəbirlinski, başıva dönüm, məni podvadit eləmə ha, boğazımı üzərlər. Deməli belə, altıda burdasan.

—Yaxşı, arxayın ol. Söz verdimsə gələrəm.

—Yaşa, var ol. Səndən bir dənədir. İki dənə olsaydı arabaya qoşardıq. Ha, ha, ha... İncimə a, zarafatım var səninlə, kiçiyinəm. Üzüm ayağının altına.

—Canın sağ olsun.

Mamed artıq qaçıb getmişdi, uzaqdan çevrilib: —Üzüm, yəni vinoqrad, —dedi, bir də güldü və harasa şütüyüb qeyb oldu.

Feyzulla qaça-qaça binadan çıxdı. Cavad artıq maşını işə salıb hərəkətə gətirirdi.

—Saxla, gəldim, —deyə Kəbirlinski uzaqdan əl elədi, özünü yetirib Cavadın yanında oturdu.

Cavad:

—Kəbirlinski, qan eləyirsən ha, —dedi. —Gündüz radio, axşam televizor.

—Əşi, ay Cavad, qoymazsan kasıbçılığımızı eləyək, —deyə ərklə Cavada göz vurdu və məmnun gülümsündü.

Cavad başını çevirib ona baxdı. Cavadın gözlərinin ifadəsini görmək olmurdu—gözlərini iri qara eynək gizlətməmişdi.

Kəsik signalla trolleybusu ötdü, başaşağı yolla sürməyə başladı. Sükutu Feyzulla pozdu:

—Cavad, sən də mənim oğlum, ərk eləyib sənə bir şey demək istəyirəm.

—De görüm.

—Sən Siyavuş müəllimlə yaxınsan, deyinən ona adam içində mənimlə bir az yaxşı rəftar eləsin. Abırımı bükür ətəyimə. Axı mən də malçışka deyiləm. Bu səhnədə saç ağartmışam.

—Nə deyir ki?

—Nə bilim, qışqırır, söyür. Özü də camaatın yanında. Bayaq o rəssam da oturmuşdu.

Cavan oğlandır. Aramızda hörmət-izzət var. Başlayıb onun yanında filan, peşməkan.

Özümüz olsaq, cəhənnəmə, nə deyir desin. Bir də var kənar adam. Axı atası yerindəyəm.

—Nə deyir axı?

—Əşi, nə bilim başlayıb yenə məscid belə gəldi, əzan elə getdi. Axı mən neyləyim ki, atam müfti olub.

—Nə olub atan?

—Müftiydi də. Bəs bilmirdin?

—Yox, hardan bilim.

—Bəs mən elə bildim bilirsən. Hamı bilir ki, bu əhvalatı. Atam müfti idi, mən artistliyə gedəndə qovdu məni evdən. Ölənəcən mənimlə danışmadı. Üzünü də görmədim. Vəsiyyət eləmişdi ki, üstümə də gəlməsin. Amma yaman xiffət eləyirmiş. Anam deyirdi ki, kişini sənənin dərdin öldürdü.

—Sənə də nə düşmüşdü artist olasan, ay Kəbirlinski.

—Nə bilim, yaman həvəsim vardı. Sən mənim beləliyimə baxma, bir vaxtlar rayonumuzda Oqtay, Aydın, Şeyx Sənan oynayırdım.

—Əşi, qoy oturmuşuq.

—Canımçün. Atamın aman-zaman bircə oğluydum, yaman istəyirdi məni də molla eləsin, əməlli-başlı farsca-ərəbcə öyrətmişdi.

—Gərək elə molla olaydın, Kəbirlinski, mollalar bilirsən necə qazanır. Hər ölənə bir yasin oxusan narodnı artistdən yaxşı dolanardın.

Feyzulla gülümsündü, hansı ötən xatirələrə yadına salıb başını yellədi:

—Quran ayələri indiyəcən yadımdadır, —dedi.

—Doğrudan? Bəs nə əcəb mollalıq eləmirsən?

Feyzulla təəccüblə çiyinlərini çəkdi:

—Nə danışırısan, ay Cavad, məndən molla olar?

—Niyə olmur?

—Bay, əşi sən nə danışırısan? Mən hara, mollalıq hara?

—Axı, niyə olmur. Atan—müfti, sir-sifətindən möminlik yağır, özün də quranı əzbər bilirsən. Daha mollaya bundan artıq nə lazımdır?

—Qəribə söz danışırısan e, —bu qəribə fikir Feyzullanı lap çaşdırmışdı, nəhayət o, əsas səbəbi yada saldı, —mən necə molla ola bilərəm ki, allaha inanmıram.

—Rəhmətliyin oğlu, neynirsən inanıb. Mollalar elə bilirsən özləri inanır? Sən mənim sözümə qulaq as, artistlikdən bir şey çıxmaz. Get mollalığa, bəy balası kimi dolan, allahnan da işin yoxdur, inanırsan inan, inanmırsan inanma. Mən quran oxumağı bilsəydim, bir gün teatrda qalmazdım. Dramatik artistlikdən axmaq sənət yoxdur. Ya gərək xanəndə, çalançı olasan, ya aşıq, ya molla. Toydan, yasdan gələn gəlir heç yerdən gəlmir. Yaxşı, Kəbirlinski, gəldik çıxdıq. Bu da Baksovet.

—Çox sağ ol, Cavad. Bircə dəqiqə vaxtını alacam, incimə.

—De görüm, yaxşı.

—Sən bir Siyavuşnan danış. Sənin sözümdən çıxmaz. Dənən məni incitməsin.

—Deyərəm.

—Bilirsən, teatralnı texnikumda dərş deyir, mənim oğlum da orda oxuyur. O gün gəlib tələbələrə deyib ki, kürreyi-ərzdə hələ Kəbirlinskidən bezdarmı artist anadan gəlməyib. Uşaq da pərt olur tay-tuşunun yanında, dost var, düşmən var.

—Qələt eləyir, Siyavuş, deyərəm ona.

—Bir də Cavad...

—Hə...

—Bir məsələ də var.

—Nə məsələ, a kişi, dənən görək, sən də lap məni avara elədin.

—Vallah sənə ərkim çatır, ayrı kimə deyim axı... Bilirsən, mən elə şeyə fikir verən deyiləm, amma beş dost olanda, beş də düşmən gözü var. Bir yandan da arvad məni piləyir.

—Uzatma, Kəbirlinski, sən atovun goru, keç mətləbə görək...

—Mətləb deyəndə, yəni bu il mənim altmış illiyim tamam olur. İndi mən nə Ərəblinskiyəm, nə Abbas Mirzə, amma daha, azdan-çoxdan yenə bizim də xidmətimiz olub... Deyirəm, bəlkə zvanıyadan-zaddan... Mən elə şeyin düşgünü deyiləm, özün bilirsən, amma, görürsən dünənki uşaqlar gəlib olub əməkdar artist, yox, mən bir şey demirəm, halal xoşları olsun, amma indi biz də özümüə görə, azdan-çoxdan neçə ildir külüng vururuq. Bir balaca...

—Bilirsən, Kəbirlinski, açığı, zvaniya məsələsi bir az çətindir, amma Siyavuşla danışaram, mestkomdan bir qramota-zad alaram səninçün. Di bağışla, lap gecikdim...

—Sağ ol, çox sağ ol, ömrün uzun olsun,—deyə Feyzulla öz-özünə danışa-danışa evinə sarı addımladı. Cavadın maşını çoxdan gözdən itmişdi.

Feyzulla avtomat-telefon budkasına girib karamel fabrikinə zəng elədi. Karamel fabrikində dramatik dərnəyin rəhbəri idi.

—Uşaqlara de ki, 7-də yox, 8-də yığışsınlar. 9-a on beş dəqiqə işləmiş.

Evlərinə gəlmişdi. Köhnə evdə ikinci mərtəbədə yaşayırdılar. Həyat balaca, dar və qaranlıq idi. Həyətdə daima daman krantın altındakı daş suyun təsirindən qurbağa çəni kimi sürüşkən və yaşılımtıl olmuşdu. Həyətdə krantdan başqa qapısı qıfıllı ayaqyolu, iri zibil yeşiyi və ərzaq mağazasının boşalmış karton qutuları vardı. İkinci və üçüncü mərtəbələrə dəmir pilləkən qalxırdı. Pillələrə ayağını möhkəm basanda adama elə gəlirdi ki, bütöv bir zirehli ordu addımlayır. İkinci və üçüncü mərtəbələrin şüşəbəndləri həyətdə baxırdı.

Feyzullanın bir otağı və bu otağın qarşısında kiçik bir dəhliz kimiləri vardı. Bu dəhliz həm də mətbəxi əvəz edirdi—bura iki gözlü balaca bir pilotə qoymuşdular. Dəhlizin o biri tərəfi pərdəylə ayrılmışdı, pərdənin dalında açılıb-bükülən çarpayı qoyulmuşdu. Eldar burda yatırdı.

Eldar çarpayısının yanındakı divara iki kitab rəfi vurmuşdu. Rəflərə—teatra və kinoya aid kitablar, teatr və kinojurnalları düzülmüşdü. Rəflərin qarşısındakı divara Eldar başdan-başa şəkil yapışdırmışdı—kinoulduzlarının, əsasən aktrisalarnın—“Film” və “Ekran” Polşa jurnallarından kəsilmiş şəkilləri. Çarpayının yanında yerdə maqnitofon və çoxlu lent yazısı qoymuşdu—bura Eldarın 4 kvadratmetrlik aləmi, başgicəlləndirən xülyalar və mətbəx qoxusuyla dolu dünyası idi.

Otaq ala-qaranlıq idi. Yeganə pəncərədən düşən işıq nisbətən böyük otağa—iyirmi kvadratmetrlik otağa azlıq edirdi. Otaqda iki çarpayı, tünd mixəyi rəngli iri, zəhmli kamod, masa və dörd stul vardı. Kamodun üstünə güləbətlinli süfrəcik salınmışdı. Çarpayıların üstünə hansı gözəlisə qaçırdan iki çaparnın şəkli çəkilmiş pluş örtük atılmışdı. Kamodun üstündəki güləbətlinli süfrəcikdən biri və stolun üstünə çəpəki çəkilmişdi (kleyonkanın üzərindən). Pəncərə pərdələri də, televizor ekranını örtmüş ağ parça da həmin cür güləbətlin naxışlı idi. Kiçik ekranlı “Luç” televizoru küncə qoyulmuşdu. Çarpayının yanındakı zivənin üstünə bozumtul örtük çəkilmişdi. Çox yeri süzölmüş palazın aralarından qırmızı şirəli taxta döşəmə görünürdü. Divarda zərli çərçivələrdə güzgü və foto-şəkillər asılmışdı. Feyzullanın arvadı Həcərin cavanlıq şəkilləri, Eldarın şəkilləri. Bu şəkillər kiçik idi. Ortada isə başqa bir kişinin iri şəkli asılmışdı. Bu kişi—Feyzullanın mərhum bacanağı Həcərin bacısı Qəmər in əri akademik İsgəndər Muradəliyev idi. İsgəndər və Qəmər neçə il bundan qabaq avtomobil qəzasında həlak olmuşdu.

Feyzulla içəri girəndə Həcər dəhliz-mətbəxdə qonşu Anaxanımla söhbət edirdi.

Otaqdan və dəhlizdən qarışıq bir iy gəlirdi. Nəmişlik, rütubət, bulanıq qab-qacaq, semişka yağı, bir də paltar sabunu iyi.

Anaxanım Feyzullanı görüb:

—Hər vaxtınız xeyir, —dedi, —sonra Həcərə tərəf döndü, —yaxşı, bacı, mən getdim.

Feyzulla otağa daxil oldu, pencəyini çıxarıb səliqəylə stulun başına keçirtti, dəhlizə qayıdıb ləyanın üstündə əl-üzünü yudu.

—Bəs heç bozbaşın iyi burnuma dəymir,—deyə zarafatla Həcərə muraciət etdi.

Həcər dinmədi. Feyzulla cavab almağa tamamilə ümidini itirmişdi ki, Həcər birdən açıldı:

—Bozbaş! Yox bir cücəplov. Ət alıb gətirmişdin, bozbaş istəyirsən? Kolbasadan bişirəcəyəm bozbaşı?

—Daha dava niyə eləyirsən. Mən elə bildim ət almısan.

—Görəsən hansı pula? Heç bilirsən neçəyədi ət bazarda? Sənin gətirdiyin pulnan gündə ət almaq olar? Odey dünənki dolmadan qalıb, qızdır ye.

—Neynək, dolma daha yaxşı.

O, mətbəxə keçib dünənki, daha doğrusu srağagün bişmiş dolmanı odun üstünə qoydu.

Bir az sükutdan sonra Həcər yenə başladı:

—Bozbaş! Könlünə bozbaş düşüb,—o heç cür sakit ola bilmirdi.—Adam ayağını yorğanına görə uzadar. Yerə soxum boyuvu, bu da adını kişi qoyub.

Loğma Feyzullanın boğazında qaldı:

—Ay arvad, nə düşmüşən üstümə, qoymazsan bir parça zəhirmarımızı yeyək.

—Ye də. Görüm heç yediyin boğazından keçməsin. Hamı ərə gedir ağ günə çıxır, bu da adını ər qoyub.

Feyzulla yorğun bir hərəkətlə başını qaldırdı.

—Axı nə olub yenə?—dedi.

—Nə olacaq? Odey, Anaxanım gəlmişdi. Ərindən, evindən, dolanışığından danışır, adam yanır-yanır yaxılır. Topal Səfdərin qızı elə dolansın, Dursun bəyin qızı belə.

Feyzulla söhbəti zarafata salmağa cəhd elədi:

—Neyniyim, ay arvad, özün mənə aşıq olmuşdun da. Özün mənə qoşulub qaçmadın?

—Kaş mənim qıçım sınaıdı, sənə qoşulub qaçan gün, gözüm kor olaydı, səni görəndən gün.

Kül mənim gic ağılıma, uşaq idim, nə qanırdım, gəldin kəndə teatr çıxartdın, mənim də gözüm tutuldu. Mən Qəmərdən min pay gözəl idim, o, İsgəndər Muradəliyevə qismət oldu, mən də sənə...

Feyzulla boşqabını, çəngəlini mətbəxə apardı, səsi dəhlizdən gəlirdi.

—Utanmırsan, Həcər? Heç olmasa Qəmər yazığın adını çəkmə.

—Yazıq niyə olur Qəmər?

—Bəs yazıq deyil? O cür faciənin qurbanı oldular, o da, İsgəndər yazıq da. Nə yaşları vardı, ölməli vaxtlarıydı heç?

Həcər köksünü ötürdü, bir müddət susdu, sonra öz fikirlərinə cavab verirmiş kimi sözüünə davam etdi.

—Zato bir gün gördü. Öldüsə də heç olmasa yaşayanda insan kimi yaşadı. Evi, eşi, pulu, varı, dövləti... Beş gün dünyada kefin çəkdi, dünyadan gedəndə də bir şey görüb getdi. Amma mən sabah yıxılıb öləndə nə deyəcəm. Nə gördüm bu dünyada? Sənin bu qızcıq sifətini, bir də bu iylənmiş xarabası... Budu mənim gördüyüm... Camaat kefində-damağında... eh, —deyə birdən özü öz sözünü kəsdi, —sənə dedim-demədim nə təfavütü var?

Feyzulla özünə çay töküüb gətirmişdi, balaca armudu stəkandan qurtum-qurtum içirdi. —Həcər, —dedi, —görürəm bu gün sənin əhvalın özündə deyil. Anaxanım da gəlib səni fitdəyib. —Məni fitdəmək-zad lazım deyil. Özüm koram, görmürəm, xalq necə dolanır, biz necə dolanırıq.

Feyzulla çayını içdi, aparıb stəkani əlüzuyunun altında suya çəkdi, otağa qayıtdı.

Həcər:

—Eldar dünən bir halda gəlmişdi ki, çırtma vursaydın qan damardı. Dərsə bir müəllim gəlib, səni yaş yuyub, quru sərib.

Feyzulla:

—Eşitmişəm, —dedi, —Aydın dedi mənə, Eldarın yoldaşı.

—Eşitməyindən nə olsun? Guya gedib o müəllimi asıb-kəsəcəksən. Kimdi sənin sözünə məhəl qoyan?

Feyzulla sakit qulaq asırdı. Ən ağır, ən kinayəli sözləri belə gündə eşidərsənsə, onlar artıq dəyərsizləşir, vərdiş halına keçir, odur ki, nə incidir, nə ağrıdır. Bəlkə bir qədər yorur, vəssalam.

Həcər isə yorulub usanmaq bilmirdi.

—Deyir, ay ana, mənim atam axı niyə belə fərsizdir. Mənə də deyir onun ucbatından hamı yuxarıdan aşağı baxır. Atam olmasaydı, deyir, heç olmazsa bilərdim ki, yetiməm, biri mənə gözün üstə qaşın var deyə bilməzdi, amma bu sağdır, hamı bunu görür, tanıyır, hamı buna gülür, rişxənd eləyir, ələ salır, mən də qalırım içimi yeyə-yeyə.

—Eldar heç vədə belə söz deməz.

—Yalan deyənin lap atab atasına lənət. —Həcər əlini stolun üstündəki kiçik çörək qırıntısına uzatdı, onu barmaqları arasında ovxaladı, —bax bu bərəkət haqqı, uşaq danışırdı, ürəyim qan olurdu. Mama, deyir, mən kimdən əysiyəm ki, kaş deyir mən də böyük bir adamın oğlu olaydım. Mən deyir cavanam, gözələm, öz üzərimdə deyir, çalışıram, gecəni gündüzə qatıb oxuyuram, biliyimi, savadımı artırırım. Görürsən, deyir, bir məclisdə, bir kompaniyadayıq. Qızların hamısının gözü məndədir. Mənim də deyir görürsən birindən xoşum gəlir. Tanış oluruq, danışıyıq. Kitablardan, teatrlardan, kinolardan, hardan deyir desə mən də xəbər verirəm, xəcalət qalmıram. Amma bir də görürsən deyir, axmağın birisi gəlir, nə bir savadı, biliyi var, nə də bir əməlli sifəti, vücudu üç qəpiyə dəyməz, amma di gəl böyük bir şişqanın oğludur, ya da ki, atası kalandır, ayağının altında maşını, cibində pulu. Görürsən qıza dedi ki, gəl otur maşınıma, səni gəzdirim. Qız da deyir daha onu qoyub mənimlə gəzməyəcək ki...

Feyzulla:

—O cür qızla elə gəzməsə yaxşıdır, —dedi. —O nə qızıdır ki, pula, maşına qəlbini satır. Həcər susub bir müddət maddım-maddım Feyzullaya baxdı, sonra iki əliylə ona boğma çıxarıb:

—Ala ey, külü qoyum ağılva, —dedi, —durdu, durdu, söz danışdı da... Elə bütün ömrünü belə əfəl olmusan ki, bu günə qalmısan da...

Feyzulla nəhayət hövsələdən çıxdı:

—Arvad, bilirsən nə var? —dedi. —Bəsdı. Sən dedin, mən dinmədim, amma daha cızıqdan çıxdın, ağ elədin. Mənim də özümə görə heysiyyətim, mənliyim var.

Həcər:

—Sənin mənliyinə ki, —dedi, —yaxşı, yum, səninlə danışanda bütün qanım qaralır.

Feyzulla ayaqqabılarını çıxarıb çarpayısına uzandı. Həcər dəhlizə çıxdı. Ordan qab-qacaq səsi, çəngəl-bıçaq cingiltisi eşidildi. Feyzulla gözlərini yumdu, mürgülədi. Bir azdan Həcər yaş əllərini silə-silə otağa qayıtdı:

—Anaxanım deyir, bəs bütün artistlərə ad veriblər, ərivi niyə yaddan çıxarıblar?

Feyzulla cavab vermədi. Ya doğrudan yatmışdı, ya da yalandan özünü yuxuluğa qoymuşdu.

Həcər:

—Sən yat, —dedi, —sənə nə var ki, buğda yeyib cənnətdən çıxmısan.

Dəhlizə getdi, bir azdan yenə qayıtdı.

—Eldar deyir ki, kaş bircə dəfə mənim dədəm haqqında da qəzetdə bir kəlmə xoş söz yazaydılar. Yoxsa ya heç nə yazmırlar, ya da bircə kəlmə yazırlar ki “Kəbirlinski yenə də rolunun öhdəsindən gələ bilmədi”.

Feyzulla aramla gözlərini açdı, uzun-uzadı Həcərə baxdı:

—Həcər, —dedi. —Bəlkə məsələni açıb Eldara deyək.

Həcər birdən-birə elə bil dəyişib başqa adam oldu, sapsarı saraldı, sanki balacalaşdı, büzüşdü və qəflətən qocaldı. Boğuq səslə:

—Nə danışırısan, ay kişi?—dedi.—Ağlın çasıb. Sən atovun goru heç o fikri başına gətirmə.

Gözləri dolmuşdu. Dəsmal çıxarıb gözlərini sildi, dəhlizə keçdi və Feyzulla evdən gedənəcən bir kəlmə də danışmadı.

Düz altıda Feyzulla televiziya studiyasında idi. Yavaş-yavaş artistlərin hamısı gəlib yığışdı.

Rejissoru gözləyirdilər. İri proyektorların işığı və istisi studiyanın içini hamama

döndərmişdi. Mikrofonlar—budaqdan sallanmış armud kimi artistlərin başları üzərindən asılmışdı.

Cürübbəz, balaca boylu, çevik Mamed ora-bura şütüyür, bu qapıdan girib, o qapıdan çıxırdı, müxtəlif göstərişlər, sifarişlər verirdi. Tez-tez “deməli belə, deməli belə” deyərək təkrar edirdi. “Deməli belə, sən burda durarsan, sən burdan girirsən. Aha, deməli belə, üçüncü kamera, sən bu tərəfdən nayezd eləyirsən, krupnu plan, sonra sən soldan götürürsən, ikinci kamera. Deməli belə, mən işarə verəndə bas düyməni. Burax musiqini. Deməli belə, hamı burdadır, hamı öz yerindədir. Budey Siyavuş müəllim də gəldi”.

Feyzullanın ürəyi düşdü. Nə biləydi ki, televizorun bu axşamkı verilişinə Siyavuş dəvət olunub. O, televiziyaya tez-tez gələn deyildi. Rejissorun Siyavuş olduğunu bilsəydi, mütləq boyun qaçırdardı. Siyavuş da dərhal onu gördü.

—Kəbirlinski,—dedi,—balam, mən səndən qaçıram, sən də hara getsəm çıxırsan qabağıma. Ay kişi, qoymazsan gözümüzü açaq.

Hamı gülüşdü. Siyavuşun özünün də deyəsən kefi kök idi.

Mamedə müraciətlə yavaşdan:

—Bu zırramanı hardan tapıb gətirmisən?—dedi.

—Deməli belə, Sadıq bu gün zəng elədi ki, xəstəyəm, qaldım əlim yandıda, rastıma Kəbirlinski çıxdı, çağırdım.

Siyavuş başını buladı.

Mamed:

—Əşi cəmi-cümlətanı ikicə kəlmə sözü var, —dedi.

—Poz onu da.

—Nəyi?

—Kəbirlinskinin sözünü. Nə sözdü ki?

—Heç nə, kağızları gətirir, deyir... qoy bu saat baxım nə deyir—mətni vərəqlədi, —hə, deməli belə, “bu da sizin kağızlar”.

—Poz getsin. Gəlsin, dinməz-söyləməz kağızları versin, izalə olub çıxıb getsin. Onun səsini eşidəndə tərəmdən tüstü qalxır.

Mamed güldü və cümləni pozdu. Sonra Kəbirlinskiyə yanaşdı:

—Deməli belə, Feyzulla, —dedi, —sözlərini saldıq ixtisara, elə belə dinməzəcə girərsən bax bu tərəfdən, kağızları verib çıxıb gedərsən, vəssəlam, bildin?

—Salam da verməyim?

—Yox, yox, sən atovun goru, xataya salma bizi, elə kağızı qoy çıx, bildin?

—Bildim, bildim. Baş üstə.

Mamed:

—Deməli, belə. Hərə öz yerinə keçsin,—dedi,—beş dəqiqədən sonra efirdəyik.

Hamı öz yerini tutdu, donub qaldı. Kameralar tufəng lüləsi kimi hədəflərə—aktyorlara tuşlandı. Siyavuş, Mamed, səs rejissoru idarə pultunun arxasına keçdilər, daxili ekranlarda müxtəlif kameralarla—müxtəlif görünüş nöqtələrindən göstərilən səhnə donub qalmışdı. Çay nəhrə tərəf axan kimi maddiləşmiş, sərhədlənib qalıba, məcraya salınmış televiziya vaxtı qaçılmaz bir labüdlüklə saat yeddiyə doğru axırdı—düz saat 7:00-də efirə çıxacaqdılar.

Yeddiyə 15 saniyə qalmış Siyavuş daxili mikrofonla:

—Diqqət! Efirdəyik, —dedi və düyməni basdı. Səs rejissoru musiqini buraxdı, birinci kamera verilişin titrlərini göstərdi. Veriliş başlandı.

Qırx dəqiqədən sonra Siyavuş papiros yandırıb ayağa durdu. Veriliş sona yetmişdi.

Aktyorlar studiyadan çıxdılar.

Kəbirlinski Mamedin qoluna girib bir qırağa çəkdi.

—Mamed, başıma dönüm, —dedi, —pul kağızında mənim adım var da?

—Əlbəttə, Kəbirlinski, ayıb sözdür, havayı işləmirsən ki, hələ kommunizma gəlməyib, hələ sosializmadır—kommunizma keçid mərhələsi.

—Yox, bilirsən niyə soruşuram? Deyir başına gələn, başmaqçı olar. Bir dəfə də sözsüz çıxış eləmişdim, beləcə sözsüz rol idi. Buxqalteriyada adımlı pozmuşdular.

Mamed:

—Yox, arxayın ol,—dedi,—gözüm üstündə olacaq.

—Ömrün uzun olsun. Yoxsa bu buxqalter yaman köpəkoğlu adamdır. Qoca kişidir, məndən beşbətər, gözü də görmür. Deyirlər taxır eynəyini, dayanır ekranın qabağında, bir-bir sayır, neçə nəfərdir, kim neçə söz deyib, sonra da dava-mərəkə qaldırır ki, mən dövlətin pulunu havaya səpələyə bilmərəm.

—Lap Məşədi İbadın hambalina döndü. Qənaəti gərək elə sənin bir manatında eləsin.

—Day demə.

—Yox, Kəbirlinski, xətirçam ol.

—Çox sağ ol. —Kəbirlinski minnətdarlıqla Mamedə əl verib görüşdü, hamıyla xudahafizləşdi, binadan çıxdı, uzaqdan trolleybusun dayanacağına tərəf getdiyini görüb qaçdı, birtəhər çatdı, özünü içəri saldı.

Azneftin yanında düşüb ayrı avtobusa mindi, saat 9-a on beş dəqiqə işləmiş gəlib karamel fabrikinə çıxdı.

Üç il idi Feyzulla karamel fabrikində dram dərnəyinə rəhbərlik edirdi. Dərnəyin hələlik altı üzvü var idi—dördü kişi, ikisi qadın. Kişilərdən biri Salman—qoca qarovulçu idi, tək yaşayırdı. Evinə getməyə danırırdı, odur ki, gəlib dərnəyə yazılmışdı. İkinci kişi—Muxtar dərnəyə arvadı Rozaya görə yazılmışdı. Roza erməni idi, azərbaycanca pis bilmirdi, amma ləhcəylə danışırdı. Dürüst danışmağa səy göstərirdi, rəfiqəsi Bəhicə də ona bu işdə çox kömək edirdi. Dərnəyə də elə Bəhicəyə görə yazılmışdı. Bəhicə orta yaşlarında dul qadın idi. Kəbirlinskinin rəyincə əsil səhnə istedadına malik idi. Üç ildi ki, Kəbirlinski dərnəkdə “Oqtay Eloğlu” tamaşasını hazırlayırdı, Bəhicəyə Firəngiz, Rozaya Nadya rolunu tapşırırmışdı. Oqtay rolunu Kəbirlinski özü hazırlayırdı.

Başqa rolları Muxtara, Salman kişiyyə, tabelşik Bəşirə və şofer Davuda vermişdi. Dərnəyin hələlik az üzvü olduğundan Kəbirlinskidən başqa hamı iki-üç rolda oynayırdı.

Roza həm Nadya, həm də aktrisa Tamara rolunu, Bəhicə həm Firəngiz, həm də Oqtayın bacısı Sevər rolunu ifa edəcəkdə.

Dərnəyin məşğələləri həftədə bir dəfə fabrikin qırmızı guşəsində keçirilirdi. Qırmızı guşə—divarlarına müxtəlif şüarlar, lövhələr və şəkillər vurulmuş bir otaq idi. Divarda qırmızı kətan üstündə “İncəsənət—xalqa məxsusdur” sözləri yazılmışdı. Cürbəcür cızıqlar və dairələr çəkilmiş bir lövhədə fabrikin illik planı və məhsulun hansı şəhərlərə göndərildiyi göstərilmişdi. Zər çərçivəli ikinci lövhədə—qırmızı plus üzərində zərli hərflərlə—“İstehsalat qabaqcılları”—yazılmış və iyirmi nəfərin, o cümlədən şofer Davudun foto-şəkilləri yapışdırılmışdı. Sırayla düzülmiş bu şəkillərin üstündə Kəbirlinski knopkayla Cəfər Cabbarlının və Stanislavskinin şəkillərini vurmuşdu. Pəncərələrdə pərdə yerinə saralmış qəzetlər görünürdü. Otağın divarları təzə ağardılmışdı və əhəng iyi hələ də gəlirdi.

Kəbirlinski otağa girəndə dərnəyin üzvləri hamısı yığışmışdı. Rozayla Bəhicə nə barədəsə pıçıldadı. Davud və Bəşir papiros çəkir, Muxtar isə Salmana bəzi sözlərin mənşəini başa salırdı.

—Məsələn, kolbasa, —deyirdi, —qol basan. Əti doldururdular bağırsağın içinə, qolnan basırdılar, qolbasan, qolbasan, indi gəlib olub kolbasa.

Salman:

—Əşi, dünyada işlər varmış, —dedi.

—Bə nə? Bax, məsələn, sən nəçisən, hə, de görüm nəçisən?

Salman özünü itirən kimi oldu:

—Mən? Nə bilim... oxrannik.

—Ay sağ ol. Oxrannik, qarovulçu. Ruslar da, deyir karavul. Amma əslə bizim sözdür. Qara qul. Ya məsələn loşad nədi?

—Bilmirəm, —dedi.

Salman gözünü döydü.

—Loşad—alaşa at. Gördün?

Salman:

—Pay atonnan,—dedi, —əşi işlər varmış dünyada.

Kəbirlinski:

—Yaxşı, dostlar, başlayaq işimizə, —dedi. —Bağışlayın, bir az gecikdim. Televizora çağırılmışdılar.

Roza:

—V tot raz mən gördüm sizi televizorda, —dedi.

Kəbirlinski bir az tutulan kimi oldu:

—Əşi,—dedi, —lap başımı dəng eləyiblər, gündə çağırırlar. Televizora, radioya, kinoya, çoxundan otkaz eləyirəm. Deyirəm, yaxşı deyil, başqaları da var axı... Əl-qərəz,—istədi bu gün Cavadla maşınla getdiyini də desin, bilirdi ki, Bəhicənin Cavaddan xoşu gəlir.

Kəbirlinski özü də bir balaca Bəhicədən kəsirdi. Amma bilmirdi necə desin, nə bəhanə tapıb desin. Muxtar Salmana tərəf dönüb:

—Arvadlar xəz şuba geyir e, karakul, —dedi, —əslə nədi? Qara gül!

Salman “nırç” eləyib fikirli-fikirli başını buladı.

Feyzulla:

—Hə, o səhnəni hazırlamısınızmi?—dedi, —tamam hazır olanda Cavad Cabbarovu çağıracam gəlib baxsın, görsün Oqtayı necə oynayırlar, bu gün bir xeyli məni maşında gəzdirib, deyir Feyzulla müəllim, eşitmişəm bir əntiqə dərnək düzəltmişiniz, daha bizdən niyə gizlədirsiniz? Dedim tələsmə, hələ hazır deyilik, səbr elə, hazır olanda çağıraram, gəlib baxarsan.

Bəhicə:

—Yox, mən utanaram, —dedi, —Cavad Cabbarovun yanında oynaya bilmərəm.

Kəbirlinski:

—Niyə oynamırsan, lap yaxşı oynarsan, —dedi, —bəs Firəngizi görmürsən, hələ o zamanda atıldı çıxdı səhnəyə, qorxmadı, çəkinmədi.

Muxtar Salmana:

—Moskvada bir küçə var, —dedi, —Arbat. Bilirsən nə sözündəndir: araba-at.

Kəbirlinski:

—Yaxşı, başlayaq məşqə, —dedi.

Firəngiz “Mənəm bu ananın doğma yavrusu” deyə səhnəyə atıldığı yeri məşq edirdilər.

Dolu əndamlı, yoğun baldırlı, cod dərili, başı vız, corabları həmişə buruq-buruq Bəhicəni gənc və məlahətli Firəngiz təsəvvür etmək bir qədər çətin idi, amma Kəbirlinski ifadan razı qalmışdı.

—Sağ ol qızım, —deyirdi, —yaxşıdır. —Sonra hamıya müraciətlə əlavə etdi, —sənət yanmaq deməkdir, yanmaq, yaratmaq! Burada yaradıcılıq, istedad lazımdır. Bir də hərarət. Bəli, hərarət! 36,6 hərarətlə sənət yaratmaq olmaz. Gərək qaynayasın, yanasın ki, yaradasın. Gərək sənətkar canını səhnəyə fəda etsin, yanıb kül olsun ki, tamaşaçı da onun yaratdığı obraza inansın. Heç bilirsiniz Konstantin Sergeyeviç Stanislavski nə deyib? Qarovulçu Salman Muxtara baxdı.

Roza:

—Moya jizn v iskusstve, —dedi.

Kəbirlinski:

—Ay sağ ol, —dedi. —Yəni ki, Salman qağa, mənim həyatım incəsənətdir. İncəsənət olmasa mənə yaşayıb elmək lazım deyil, başa düşdün, Salman qağa.

Salman tez-tez başını yellədi.

Kəbirlinski:

—Sənət, səhnə, aktyor ki var, böyük sözdür. —dedi. —Sənət daimidir, həyat müvəqqəti. Bax, Bəhicə qızım, sən o sözü deyəndə ki, “Mənəm bu ananın doğma yavrusu” gərək salon zağ-zağ əssin. —Qəfilcən Kəbirlinski susdu, fikrə getdi. —Siz o günləri görməmişiniz, mən görmüşəm. Rəhmətlik Cəfər hamısını olduğu kimi yazıb. İndi, məşallah bir rola on artistkamız can atır, o vaxt arvad rolunu oynamağa artistka tapa bilmirdik, özümüz məcbur olurduq oynamağa. Mən özüm o qədər Firəngiz, Gültəkin, Xumar oynamışam ki...

Roza:

—Vı Firəngiz? —deyə pıqqıldayıb güldü.

Kəbirlinski də gülümsündü.

—Bəli, bəli, elə günlərimiz olub. Əmim oğlu qaçaq idi. Xəbər göndərmişdi ki, gedin deyin o dəyyusa, bir də arvad tumanı geyib mütriblik eləsə, qəmedyə çıxartsa, onu da qıracağam, bütün artist tayfasını da. Gecəynən fayton tapıb kənddən qaçdıq. Eh, günlər vardı.

Roza:

—Bəs qorxmurdunuz Feyzulla Xudaverdiyeviç? —dedi.

—Ay rəhmətliyin qızı, qorxuya-zada kim idi baxan. O vaxt nə pul gözümüzdə idi, nə şöhrət, nə zvanya-filan. Kənd-kənd gəzib teatr çıxardardıq. “Şamdan bəy”, “Zorən təbib”, “Yağışdan çıxdıq, yağmura düşdük”, “Bizim kirayənişin özünü öldürdü”. Camaatımızı ayılmaq, gözünü açmaq istəyirdik.—O, köksünü ötürdü. —Eh, deyir ötən günə gün çatmaz...

Xorultu eşidildi. Qarovulçu Salman oturduğu yerdə mürgüləyirdi. Muxtar dümsükləyib onu oyatdı.

Feyzulla boğazını artıladı.

—Yaxşı, məşqimizi davam etdiririk, —dedi, ayağa durdu, gərginləşdi, üzünün damarları çıxdı, rəngi pötrdü, gözü-başı qaynadı, üzünü Bəhicəyə tutub:
—O... Fəqət... Bunu mənim yanına kim gətirdi?—deyə bağırdı.

Bəhicə özünü itirdi, diksindi, əti biz-biz oldu, elə bil qorxub büzüdü. Sonra nədənsə ağladı. Feyzulla evlərinə gecə on ikidə gəlib çıxdı. Həyət qaranlığa qərç olmuşdu. Göz gözü görmürdü. Hamı yatmışdı. Feyzulla dəmir pilləkənləri asta-asta çıxdı, açarını çıxarıb qapını açdı, otağa girdi.

Həcər yatmışdı.

—Nə yavaş-yavaş gəlirsən, deyərsən quş lələyi üstündə yeriyir.

Feyzulla təəccüblə:

—Nə olub ki? —dedi.

—Zəhirmar olub, çor olub. Bilmirəm yoxsa niyə belə yeriyərsən, dəmir pilləkənə ayağını basmağa qorxur ki, səs çıxar.

—Hə də. Axı qonşular yatıb.

—Qonşuların dərdin çəkirsən! İnanan daşa dönsün. Sən qorxursan ki, səs olar, aşnan oyanar. Yaqut xanımın şirin yuxusuna haram qatılar.

Yaqut onların qonşusu idi, üçüncü mərtəbədə yaşayan cavan gözəl gəlin idi. Təzə köçmüşdü bu evə, Kəbirlinski onu cəmisini iki-üç dəfə pilləkəndə görmüşdü. Bir dəfə həyətdən vedrəylə su daşıyırdı, Feyzullayla pilləkəndə rastlaşdı. Feyzulla vedrəsini götürüb yuxarı qaldırdı.

Həcər də bunu görmüş və indiyə qədər bağıslaya bilməmişdi. İndi də kişini alıb yatırdı:

—Arvadının, uşağının qaydına qalmır, o lotunun yuxusunun dərdini çəkir...

—Ay arvad, mən həmişə gec gələndə belə çıxıram ki, heç kəsi dəng eləməyim.

—Gec gələndə! Gec niyə gəlirsən ki, hansı xarabadaydın yenə...

—İşdəydim də, kefdə, damaqda deyildim ki...

Həcər yenə nə isə deyir, deyindir, deyinirdi. Feyzulla yerinə girib yorğanını başına çəkdi, dərhal yuxuladı və nədənsə yuxuda Konstantin Sergeyeviç Stanislavskini gördü.

Səhər tezdən Feyzulla teatra yollandı—tamaşaya ictimai baxış təyin olunmuşdu. Eldar da işə getdi, Həcər evdə qaldı.

Bir azdan Anaxanım gəldi.

—Bacı, sabahın xeyir, deyəsən paltar yuyursan. Mən də yuyacaqdım, suyumuz kəsildi zəhirmar. Nə var, nə yox?

—Sağlığın.

Anaxanım keçib stulda oturdu, əliylə üzünü yellədi.

—Puf istidi... Dünən gördüm ərivi televizorda, amma qaragün yenə ağızını açıb bir kəlmə dinib danışmadı. Belə lal-dinməz oyunu niyə oynayır, ay Həcər bacı!

—Nə bilim, ay Anaxanım. Amma onların sənəti belədir ki, şərt danışmaq deyil. Elə fərasət ondadır ki, danışmaya-danışmaya göznən, qaşnan, himnən-cimnən rol yaradasan. Hələ rolları da uşaq-muşaq oynaya bilməz də. Gərək təcrübən, səriştən olsun. Belə rol olanda harda olsa bizim kişini tapıb çağırırlar. Nədi bələddirlər səriştəsinə, bilirlər ki, təcrübəsi çoxdur...

—Hə, belə de, yoxsa mən də deyirəm ki, bu qaragün niyə elə həmişə susub durur. Bir kəlmə söz demir.

Həcər yuduğu ağrı çıxarıb burdu, bərk-bərk sıxdı.

—Ay Anaxanım, sənə də zəhmət verirəm, —dedi, —tut bunun o başından dart.

Arvadlar hərəsi ağır bir tərəfini tutub özlərinə tərəf çəkirdilər.

Həcər:

—Elə hey televizora çağırırlar. Kinoya çağırırlar, —dedi, —çoxuna özü getmir. Abrın, həyasın saxlayır. Yoxsa o da başqaları kimi sırtıqsifət olsaydı, çoxdan ad da almışdı, ev də.

—Hə, mən də deyirəm də. Bayaq qızım gəlib ki, bu günlərdə Feyzulla dayıgilin teatrında təzə teatr çıxardacaqlar. Deyirlər bir qiyamət şeydir, biletçün baş yarırırlar. Deginən deyir Feyzulla dayı bizə də bilet gətirsin. Elə mən də sən deyəni dedim. Dedim Feyzulla dayı çox utancaq kişidir. Ağız açıb bilet-zad tapan deyil, tapan elə Həcər xalaya tapar da... qaragün evdən bayıra çıxmır.

Həcər qıpqırmızı qızardı. Anaxanım görməsin deyə, aşağı əyildi, guya yerdən nəşə götürəcəkdə. Sonra başını qaldırıb:

—Mənim özümün teatrla o qədər aram yoxdur, —dedi, —cavanlıqda o qədər baxmışam ki, ömürlük bəs eləyib. Yoxsa getsəm, niyə tapmır. İstəsəm hər axşam gedərəm. O tası ver bura, zəhmət olasa. Ay sağ ol... İntəhası mənimki televizordur, oturub rahat baxıram özümçün.

—Yox, demə, teatrın öz yeri var. Televizora sən baxırsan, amma teatrdə həm sən baxırsan, —o, Həcərə göz vurdu, güldü, — həm də sənə baxırlar, ay Həcər bacı. Geyinib-keçinirsən, sırğadan, üzükdən nəyin var taxırsan, çıxırsan beş adam içinə. Ürəyivə ayrı şey gəlməsin ha, bacı, bilet-zad istəmirəm. Lazım olsa deyərəm qardaşım oğluna, əlli yerdən tapar. Belə, söz gəlişi dedim... Bazara gedirəm. Bir şey lazımdır, alım səninçün. Yaxşı ləpə qoz var... Beş kilo aldım. Bayramqabağı tapılmayacaq. Bir şey lazımdırsa, düzünü denən.

—Yox. yox, sağ ol. Səhər özüm getmişdim.

Tamaşanın müzakirəsi qızgın keçirdi. Çıxış eləyənlərin əksəriyyəti quruluşu bəyənilir, yüksək qiymətləndirir, xırda-mırda kəm-kəsirləri qeyd edirdilər.

Kəbirlinski də başqa aktyorlar kimi səhnə libasını, qrimini soyunub, gəlib bir qıraqda oturmuşdu.

Axıra yaxın eynəkli cavan bir oğlan söz aldı. Feyzulla onu tanımırdı. Əlikram pıçıldadı ki, teatr tənqidçisidir, Moskvada qurtarıb təzəcə gəlib, özü də filankəsin oğludur.

Kəbirlinski:

—Maşallah,—dedi,—vallah belə cavanları görəndə adamın ürəyi dağa dönür, görürsən necə bülbül kimi ötür. Millətimizin ümidi bunlardır.

Gənc tənqidçi:

—Mən bir məsələyə də toxunmaq istəyirəm, —dedi, —kötüklər məsələsinə, —burada o, kiçik bir pauza verdi. Salonunda bir hərəkət, bir pıçılıq gəzdi: “Necə? Kimlər? Nə? Nələr? Kötüklər”.

Gənc tənqidçi güclə sezilə biləcək bir məmnunluqla bu pıçıltının susmasını gözlədi, camaatı bir az da intizarda saxlayıb:

—Bəli, bəli, kötöklər, —dedi. —O kötöklər ki, inkişaf yolumuza yıxılıb bizi irəliləməyə qoymurlar. Bağışlayın, mən bir az sərt, kəskin danışiram, amma axır əvvəl bu məsələyə son qoymaq lazımdır. —O, qrafindən stəkana su töküüb bir stəkan içdi və təmkinlə davam elədi,—ayrı-ayrı adamlara yazığımız gəlir, amma sənətimizə yazığımız gəlmir, ayrı-ayrı şəxslərin qeydinə qalırıq, amma səhnəmizin qeydinə qalmırıq, ayrı-ayrı qocamanların—”qocaman” sözünü açıq istehzayla dedi, —bəli, ayrı-ayrı qocamanların hörmətini saxlayırıq, amma işimizin, peşəmizin hörmətini saxlamırıq.

O, yenə pauza verdi, yenə camaatı intizarda qoydu, görəsən kimi deyir, çoxunun ürəyi gup elədi, görəsən ad çəkəcəkmə, ya elə belə ümumi sözlər deyir. Əgər ümumi mücərrəd danışırıdısa, hamı bu doğru fikirlərlə razılaşıacaq, hamı şərik çıxacaq, hamı bərkdən əl çalacaqdı.

Gənc münəqqid:

—Bax, məsələn, götürək bu güncü tamaşanı, —dedi. —Zövqlə işlənmiş müasir tamaşadır. Brext teatrının səmərəli təsiri duyulur. Rejissor, rəssam işi təqdirəlayiqdir. Cavad Cabbarov yadda qalan obraz yaradır. Amma bir aktyor görürsən kobud, biçimsiz oyunuyla, bütün ansambli pozur, təəssüratı xarablayır. Mən e... —əlindəki kağıza baxdı, —e... Kəbirlinskini nəzərdə tuturam. Gərək ki, Siyavuş müəllim, o, tamaşada üçcə kəlmə söz deyir... E... bu goca, bu gecə, bu ocaq?

Siyavuş yorğun gözlərini qaldırıb:

—Bəli, —dedi.

—Aha. Amma bu sözləri bir kökdə, bir tərzdə deyir ki, adam təəccüb edir, bu adam səhnəyə hardan və necə gəlib. Və ikinci sual: bu və bunun kimi adamlar səhnəmizdən necə və haçan gedəcəklər. Haçan səhnəni tərk edib çoxdan layiq olduqları qanuni istirahətə gedəcəklər.

“Qanuni istirahət” sözlərini deyəndə hamı gülüşdü.

Münəqqid də xəlifcə gülümsünüb davam etdi:

—Bu, xırda məsələ deyil. Mən bayaq Siyavuş yoldaşla bu barədə danışdım. Deyir, yazıqdır, necə atım bayıra. Yoldaş Siyavuş, bir nəfərə yazığımız gəlir, amma teatra, sənətə, nəhayət tamaşaçıya yazığımız gəlmir. Bilirsinizmi bu nədir? Xırda humanizm.

Siyavuş yerdən:

—İrisi hansıdır? —dedi.

Münəqqid:

—Bəli, bəli, —dedi, —xırda humanizm, mən deyərdim burjua humanizmi.

—Sən direktor olanda çıxardarsan, —deyə Siyavuş yerindən replika atdı.

Kimsə güldü.

Gənc münəqqid pərtləşdi, amma pərtliyini biruzə vermədi, dərhal özünü ələ aldı:

—Yox, liberallıq lazım deyil, —dedi və yerinə keçdi.

İclasın sədri:

—Deməli, tamaşanı qəbul edirik, —dedi. —Göstərilən nöqsanları da yoldaşlar işləyib düzəldərlər.

Salondakılar əl çaldılar və yerlərindən durdular. Bir-bir yanaşib Siyavuşu, Cavadı, rəssamı təbrik edirdilər.

Əlikram:

—Gördün də, —dedi—dəysin dədəsinə.

Kəbirlinski:

—O papurusundan görüm, —dedi.

—Sən ki, çəkən deyilsən.

—Hərdən-birdən çəkirəm.

Foyeyə çıxdılar.

Foyedə gənc münəqqid Siyavuşla və rəssamla dayanıb nə barədəsə qızğın mübahisə edirdilər. Kəbirlinski bir qıraqda sütuna söykəniib dayanmışdı, onlara baxırdı. Sözlərini eşitmirdi, amma görürdü ki, nə isə çox odlu-odlu danışırdılar. Kəbirlinski onlara baxır və qeyri-ixtiyari zövq alırdı—üçü də cavan, gözəl-göyçək idi, səliqə və dəblə geyinmişdilər. İstedadlı, ağıllı-kamallı idilər, bütün ömürləri, şöhrətləri də hələ qabaqda idi. Birdən rəssam nə isə dedi, üçü də bərkədən şaqquldayıb güldülər, üçünün də eyni açıldı. Münəqqid ərkyana əlini Siyavuşun çiyinə vurub onlardan aralandı, kiməsə ötəri salam verdi, kiməsə əl elədi, kiməsə gülümsündü və qıvraq addımlarla pilləkənləri düşməyə başladı.

Nədənsə Kəbirlinski də birdən onun ardınca getdi və aşağı foyedə ona yanaşdı:

—Salaməleyküm, —dedi. —Bağışlayın, tanış deyilik, amma çıxışınız mənə çox xoşuma gəldi. Təbrik edirəm.

Cavan münəqqid:

—Çox sağ olun, —dedi və çevrilib getmək istədi.

Kəbirlinski:

—Amma bircə məsələni sizə demək istəyirəm, —dedi.

—Nə məsələ?

—Dediz ki, Kəbirlinskini qovmaq lazımdır.

—Bəli. Düz demədim?

—Bəs necə olsun axı...

—Nə necə olsun. Sizin xoşunuz gəldi Kəbirlinskinin oyunundan?

Feyzulla:

—Kəbirlinski mənəm, —dedi.

Gənc münəqqid diksindi.

—Siz? Kəbirlinski..., —deyə karıxdı, amma yenə özünü ələ aldı, quru tərzdə, —çox əcəb,

—dedi, —qırimsiz sizi tanımadım. Tanışlığımıza şadam. Amma fikrimdə qalırım.

Kəbirlinski:

—Mən qırx ildir aktyorluq edirəm, —dedi.

—Axı bu cavab deyil. Stajla talant ayrı-ayrı şeylərdir. Mən açıq danışmağı sevirəm, mənim fikrimcə, siz aktyor deyilsiz.

Kəbirlinski nədənsə münəqqidin pəncəyinin döş cibindən ucu görünən mil-mil göy dəsmala baxırdı.

—Oğlum, —dedi, —sən cavansan, talantlısan, ağıllı, savadlısan. Bütün ömrün qabaqdadır. Qabağında da məşallah dağ kimi dədən var.

Münəqqid qızardı. Feyzulla sakit-sakit sözünə davam etdi:

—Amma mənim altmış yaşı var. Ailə saxlayıram, əlimdə də ayrı heç bir sənətim yoxdur. Olsaydı gedib pinəçi, ya qalayçı, ya dəllək olardım. Amma neyləyim, deyir, altmışında öyrənən gorunda çalar. İndi pis-yaxşı mənimki də bu artistlikdir. Çıxardıb atsalar acından ölərəm.

Hiss olunurdu ki, gənc münəqqid bu söhbətə darılır.

—Yox, mən elə demədim ki, bəlkə siz başqa rolların öhdəsindən gələ bilərsiniz, —deyə vəziyyətdən çıxmağa çalışdı. —Amma bu rolunuz, mənim fikrimcə, müvəffəqiyyətsizdir. Mən də öz şəxsi fikrimi dedim. Kəbirlinski:

—Çox sağ ol, bala, —dedi, —allah səni xoşbəxt eləsin... sözü mərd-mərdanə deməyindən xoşum gəlirdi. Amma mənim də, vallah bir təqsirim yoxdur. Srağa gün...

Gənc münəqqid:

—Bağışlayın, —dedi, —yoldaşlarım küçədə gözləyir məni. Sağ olun.

Kəbirlinski foyedəki güzgüyə tərəf getdi, uzun-uzadı baxdı.

Eldar radionun pilləkənləriylə qalxanda Aydınla rastlaşdı. Aydın:

—Xəbərin var? —dedi. —Rəna ərə gedir.

Eldar udqundu:

—Yalan sözdür, —dedi.

—Nə bilim, dedilər mənə. Deyirlər bu gün elçi gələcək evlərinə.

Eldar dinmədi, Aydından aralanıb pilləkənlərlə ikinci mərtəbəyə qalxdı. Boş otaqların birinə girdi, daldan qapının cəftəsini vurdu.

Əvvəl papiros çıxartdı, titrəyən barmaqlarıyla kibrit çəkdi, yandırdı, kəsik-kəsik sümürdü, sonra dəstəyi götürüb zəng vurdu. Nömrə məşğul idi, asıb dərhal yenidən zəng elədi. Yenə asdı, yenə nömrəni yığdı. Dördüncü ya beşinci dəfə cavab aldı.

—Allo.

—Salam, —dedi, —mənəm.

—Tanıdım.

—Rəna, bir söz eşitmişəm.

Rəna sakit və bir qədər bezgin səslə:

—Düzdür eşitdiyiniz, —dedi. —Bu axşam gəlir mənə.

Eldar yanındakı pəncərənin sınığını, laxlamış cəftəsini, pəncərə arxasındakı mənzərəni, şəhəri, evləri, tüstüləri, dənizi, gəmiləri sanki birinci dəfə görürdü. Həyətdə sürücü maşını

heç cürə işə sala bilmirdi. Motor dişovan maşın kimi uğuldayır, sonra susurdu. Telefon sükuta qərq olmuşdu. Eldar əlindəki qələmlə stolun üstündəki kağıza “Eldar. Eldar Ələsgərov. Ələsgərov Eldar. Eldar. Eldar” sözlərini yazırdı.

Rəna:

—Eldar, məndən niyə inciyirsən, —dedi, —söhbətimiz yadında, özün demədin ki, hələ 5-6 il evlənmək fikrim yoxdur. Cürbəcür planların var, Moskvaya getmək, oxumaq, kino çəkmək. Kim bilir ondan sonra nə fikrə düşəcəksən. Bu qədər vaxta yəqin məni də unudacaqdın. Altı ilə kim bilir nə olacaq. İndi məni yaxşı yerdən istəyirlər. Oğlanı da tanıyıram. İnsan adamdır. Anam da deyir axmaq olma. Dünən mən...

Eldar ardına qulaq asmadı. Dəstəyi qoyub otaqdan çıxdı.

Siyavuşla Cavad radioya çağırılmışdılar. Təzə tamaşaya həsr olunmuş müsahibəyə. Onların çıxışlarını Eldar lentə yazacaqdı. O, studiyanın qabağındakı otaqda—səsyazan cihazlar olan otaqda—yaxşı qaldı. Cavadla Siyavuş studiyanın içindəydilər. Bu otaq studiyadan qalın divarla və səs keçirməz iki qat şüşəylə ayrılmışdı. Şüşə divardan studiyanın içi aydın görünürdü, amma orda top atılsaydı, burda eşidilmirdi. Siyavuşla Cavad oturub yavaşdan söhbət edirdilər. Onlar radioya çoxdan gəlib gedirdilər, amma studiyanın kiçik bir fəndini unutmuşdular. Ya da heç buna fikir vermirdilər: mikrofonun açarı açıq olanda studiyada pıçılıyla deyilən söz belə qabaqdakı otaqda iri dinamikdən gur səslə yayılır. Studiyadakı adama elə gəlir ki, o xısın-xısın, yavaş-yavaş danışır. Daha bilmir ki, o biri otaqda səsi gur-gur gurlayır. Siyavuşla Cavad teatrdan, tamaşadan, biri güncü premyeradan danışmışdılar. Eldar onların söhbətinə fikir vermir, lentləri, cihazları rahlayırdı. Birdən o, studiyadan eşidilən söhbətə diqqət eləməyə başladı: ondan danışmışdılar.

Siyavuş:

—Yox əşi, —dedi, —doğrudan deyirsən Kəbirlińskinin oğludur?

Cavad:

—Bəs bilmirdin, —dedi.

—Yox, hardan bilirdim. Bu ki, mənim tələbəmdir.

Hə. Sən də o gün bunun yanında başlamısan Kəbirlińskini söyməyə. Kişi əməlli-başlı səndən inciyib.

Gülüşdülər.

Siyavuş:

—Kəbirliński ayrı aləmdir,—dedi.

—O gün tutub məni ki, Siyavuşa de məni acılamasın. Yaxşı yadıma düşdü, deyirəm axı sənə nə işə deməliyəm, yadımdan çıxır. Kəbirlińskinin könlünə zvanıya düşüb. O gün məni tutub ki, bəs altmış yaşım tamam olub, Siyavuşa de, mənə ad verdirsin.

—Deyəydin keçəl dərman bilsə öz başına elər də.

Hər ikisi güldü.

—Mən də deyirəm də. Deyirəm, a kişi, bu cür əjdahalar qalıb burda, sən də ad davası eləyirsən. Amma, zarafat bir yana, Siyavuş, yazıqdı, qoca kişidir. Bəlkə belə xudmani yığışib öz aramızda ona yubiley-filan bir şey eləyəydik. Bir blaqodarnost, bir də pul yığıb vazdan-zaddan bir şey alardıq, vəssalam.

Siyavuş:

—Nə olar ki, mümkündür,—dedi.—Amma, bilirsən, iştah diş altındadır, Blaqodarnost verəcəksən, gələcək ki, maaşımı artır, maaşını artırıraqsan, gələcək ki, mənə baş rol ver. Cavad:

—Yox, bu elə kişi deyil, allahın fağırındır, öz yerini də biləndir,—dedi,—amma bunun könlündən bilirsən nə keçir. İstəyir teatrda bir balaca yubiley düzəldək ona. Çağırın qohum-qardaşın, ləzzət çəksin.

—Pis olmaz. “Feyzulla Kəbirlinskinin yubiley gecəsi. Hamlet. Otello. Od gəlini.

Fortinbrasın 3-cü əsgəri—Kəbirlinski.

Otellonun dördüncü gözətçisi—Kəbirlinski.

Beşinci ərəb—Kəbirlinski.

İkinci skelet—Kəbirlinski.”

—Sən zarafat edirsən, amma, vallah, belə afişa versən, camaat tökülüb gələr. Kəbirlinskini kim tanıyır, amma zalım balasının adı gur-gur guruldayır: Feyzulla Kəbirlinski! Deyəcəklər görəsən bu haranın böyük artistidir.

Siyavuş:

—Bəli,—dedi.—Kəbirlinski, Ərəblinski.—Sonra üzünü şüşəyə tutub,—yaxşı, bu Kəbirlinskinin oğlu bizi niyə bu qədər yubadır,—deyə əlavə etdi,—yazsın çıxıb gedək işimizə də.

Eldar divara söykənmişdi. Rəngi sapsarı, dodaqları göm-göy idi. Şüşə arxasından Cavadın ona əl elədiyini görüb tələsik çevrildi, cəld otaqdan dəhlizə çıxdı. Qapıda Məcidlə toqquşdu. Məcid onu görüb irişdi, üst dodağını çirmədi, qızıl dişləri göründü. Çənəsindəki iri xalın üstündən qızıl tüklər uzanırdı.

Məcid:

—Privet Kəbirlinski,—deməyiylə Eldarın ona şillə çəkməsi bir anda oldu. Aydın dəhlizin o başından özünü atıb Eldarı qucaqladı, kənara dartdı...

Axşam Eldarla Aydın “Drujba”da kiçik stolun arxasında oturmuşdular.

Masanın üstündə balıq kababı, göyərti, araq şüşəsi və qrafin vardı. Şüşədəki arağı içib qurtarmışdılar. Əlavə sifariş verdikləri üç yüz qram hələlik qrafinin içində idi. Musiqiçilər ritmik rəqs havası çalırtdılar, oynayanlar da vardı. Xüsusilə bir oğlanla bir qız heç aradan çıxmaq bilmirdilər. Onlar müasir dəbdə bir-birindən aralı rəqs edir, hərə müstəqil sürətdə öz rəqs hərəkətlərini icra edirdi: yalnız baxışlarıyla bir-birinə bağlanırdılar.

Eldar içib nəşələnmişdi, kefi bir az durulmuşdu. Elə bil o həmişəki qaraqabaqlı oğlan deyildi. Elə hey danışır, danışır.

—Aydın,—deyirdi,—sən elə bilirsən mən o Məcid qurumsağı xub əzişdirə bilmərəm. Vallah qol-qabırğasını sındırıb şil-küt elərəm onu. Amma eləmirəm, niyə, çünki o saat gedəcək şikayətə, mənə qovacaqlar işdən. Mən bu işdən gedə bilmərəm, Aydın. Gərək iki il də işləyəm. İki ildən sonra..

Aydın:

—İki ildən sonra nə olacaq ki?—deyə soruşdu.

Eldar başını süfrədən qaldırıb dalğın-dalğın uzaqlara baxdı, üzünə xəyalpərvər bir ifadə çökdü, siqareti sümürüb tüstüsünü hələqə-hələqə havaya buraxdı.

—O, o... iki ildən sonra burdan diplomu alıb gedirəm Moskvaya, vıŝi rejissorski kurslara.

—Necə düşəcəksən ora?

—Niyə düşürəm. Cibimdə diplom desən diplom, pul desən pul.

—Orda pul keçmir. O bizdədi pulnan ali məktəbə girmək.

—Asta ye, boğazında qalar, soruşub öyrənmişəm, lap yaxşı keçir. İntəhası bizdə nəqd puldur, orda podarka-filan, gərək lazım olan adamları qonaq eləyəsən. Orda komissiyada cavan qızlar-arvadlar çoxdu, bir-ikisinin başını tovlayacam, işim gedəcək yağ kimi.

—Ay zalım, deynən bazlığa gedirəm də.

Eldar:

—Yox,—deyə bərkdən qışqırdı. Elə bərkdən qışqırdı ki, ətraf stollar arxasında oturmuş adamlar çönüb onlara baxdılar. Eldar sərxoş bir inadla dönə-dönə bərkdən təkrar etdi,—yox, canımçün yox, Aydıncaı yox, anamın ölmüşünə yox. Ancaq kurslara düşənəcəm. Düşdüm, qurtardı, daha nə qız, nə içki, nə gəzmək, nə filan. Gecə-gündüz oxuyacam, Aydın, yuxu yatmayacam, çörəksiz, susuz qalacam, amma oxuyub hər şeyi öyrənəcəm. Ondan sonra gələcəm bura—o, qrafindən qədəhə ara q tökdü, iri bir qurtum aldı,—pıf zəhirmar,—deyə üz-gözünü turşutdu, çörəkdən bir tikə götürdü,—gələcəm bura... hə, onda baxarıq. Tamaşa onda olacaq.—Aydının düz gözlərinin içinə baxdı.—Siyavuşu neyləyəcəm, Aydın, əgər bilsən?

Aydın:

—Mən nə bilim,—dedi.

—Siyavuşu götürəcəm özümə müavin.

—Yəni ministr-zad olacaqsan?

—Hələ bilmirəm. Amma hər halda bir böyük vəzifə tutacam. Siyavuşu da götürəcəm özümə müavin.

—Birdən istəmədi sənə müavin olmaq?

Eldar bir an susdu. Görünür, xəyallarında bu variantı düşünməmişdi. Nəhayət:

—Niyə istəmir?—dedi,—nə qədər istəsə maaş təyin eləyərəm. Lap öz maaşımdan da artıq. Amma gərək mənim müavinim olsun, mütləq. Zəngi basıb çağıracam yanıma. Girib içəri güləcək. Amma mən gülməyəcəm. “Gülməli nə var, yoldaş Siyavuş,—deyəcəm. Bəlkə deyəsiz biz də gülək. Yox, deyəcək, Eldar, elə-belə. Eldar yox, yoldaş Ələsgərov—deyəcəm. Evimə qonaq gələndə Eldar deyərsiz, bura idarədir, burda mən yoldaş Ələsgərovam. Özü də zəhmət çəkin, işə vaxtında gəlin. Bu gün on beş dəqiqə gecikmisiniz”.

Aydın:

—Fantansan,—dedi,—Siyavuşun bağı çatdır.

Eldar məmnun halda gülümsündü.

—Bəs nə bilmisən,—dedi.—Cavadı bilirsən neyləyəcəm?

—Onu da müavin eləyəcəksən?

—Yoox. Onu qoyacağam qalsın səhnədə, oynasın. Amma hər müzakirədə durub deyəcəm ki, Cavad yoldaş yenə primitiv obraz yaradır, yenə rolunun öhdəsindən gələ bilmir. Məcid...

—Hə, hə, Eldar, mən ölüm,—deyə Aydın ləzzətlə əlini əlinə sürtdü,—Məcidi neyləyəcəksən?

—Məcidi redaktorluqdan çıxardıb eləyəcəm artist, özü də ancaq bircə rolda çıxış eləsin—çaqqal rolunda.

Yenidən rəqs musiqisi başlandı. Yenə bayaqkı oğlanla qız ortaya çıxdılar. Amma indi aram rəqs çalınırdı, onlar qucaqlaşib oynayırdılar. Qız oğlanın köksünə qısılmışdı, başını onun çiyinə qoymuşdu. Oğlan qızın saçlarını oxşayırdı. Aydın açıq həsəd hissiylə onlara baxırdı.

Eldar:

—Gəl içək, sənin sağlığına,—dedi.

İçdilər.

Eldar:

—Gör hələ səninçin nələr eləyəcəm,—dedi.

Aydın:

—Yaxşı, bəs özün nə olacaqsan axı?—dedi.

—Özüm sənətkar olacam, Aydın, böyük sənətkar, o vəzifə-zad müvəqqəti şeylərdi, əsas isə mən fikrimi verəcəm rejissorluğa və aktyorluğa. Həm rejissor, həm aktyor. Öz teatrım olacaq e, məsələn, necə demirlər Tovstonoqov teatrı, ya nə bilim, Oxlopkovun teatrı, bax mənəm də elə teatrım olacaq.

Aydın:

—Maşın da ki, sama saboy,—dedi.

—Əlbəttə, maşınım da olacaq. Özüm də sürəcəm, şoferim də olacaq. Hər dəfə premyera günü maşını göndərəcəm Renagilə, on dənə də bilet özünə, ərinə, anası, atası, podruqaları, kimi istəsə gətirsin.

Aydın:

—İçək sənin sağlığına,—dedi.

—İçək. Mən bilirəm Aydın, sən elə bilirsən mən piyanam, amma özüm ölüm, zərrə qədər piyan deyiləm, bax, nə qədər içirəm tutmur məni, bilirəm, sən ürəyində inanmırsan mənə, bəlkə gülürsən, amma özüm ölüm, hamısı olacaq bunların, ad da, maşın da, kalan pul da.

—Bilirsən, Eldar, inanıram, hamısı olacaq. Amma çox gec olacaq e... Yaşımız ötəcək. Kaş onlar hamısı bax indi, bu saat olaydı, bu yaşımızda.

Musiqiçilər yavaş-yavaş alətlərini yığışdırdılar. Adam seyrəlmişdi. İşıqların bir qismi keçirilmişdi. Dəniz tərəfdən əsən külək pərdələri yellədirdi.

Həcər:

—Lül-piyan gəlib,—dedi.

—Harda içib, kimnən?

—Mən nə bilim,—sükutdan sonra əlavə etdi,—yazıq dərdindən içir də. Cavandır, geyinib-gəzmək istəyir. Gördüyü nədir, sənin sir-sifətin.

Feyzulla qaranlıqda Həcərin çarpayısına tərəf çevrildi.

—Bilirsən, Həcər,—dedi,—mən çox fikirləşirəm. Düz deyirsən, o mənə görə xəcalətli niyə olsun. Niyə düzünü açıb deməyə. Deməyə ki, bala, sən də balaca kişinin oğlu deyilsən.

Sənin atan da beş kişinin biri idi.

Qaranlıqda Həcərin üzünün ifadəsini görmədi. Ancaq onun əllərini öz ağzında hiss elədi.

Həcər ovcuyla bərk-bərk onun ağzını yumub:

—Sus, sus, görüm,—deyə pıçıldadı.

Feyzulla özü də bilirdi ki, heç bir vaxt ürək eləyib həqiqəti Eldara açma bilməyəcəkdir.

... İsgəndər Muradəliyev arvadı Qəməri və yeddi aylıq oğlunu Şuşaya istirahətə aparırdı. Yola axşamüstü çıxmışdılar ki, istiyə düşməsinlər. İyulun cırhacını idi. Xırdalan tərəfdə dəmir yoluyla şosse yolu çarpazlaşan yerdən keçəndə qaranlıq idi. Yaxınlaşan qatar görməmişdilər. Gözətçinin səhlənkarlığından şlaqbaum bağlanmamışdı. Dəmir yolunu keçəndə sürücü sürəti dəyişdi, üçüncüdən ikinciyə qoşdu, motor söndü, maşın qatarın qarşısında qaldı. Tale kimi qaçılmaz və müdhiş bir labüdüklə üstlərinə gələn qatarın nəfəsini duyanda Qəmər qışqırdı, bayıldı. İsgəndər iradəsinin son fəal çırpıntısıyla uşağı Qəmərin qucağından qapıb yolun kənarına atdı. Uşaq salamat qaldı. Bircə sol çığı şikəst olmuşdu. Qalan hamısı həlak olmuşdu. Qəməri məscidə qətirib yuyanda döşündən süd axırdı.

Həcərlə Feyzullanın övladı yox idi. Uşağı saxladılar, böyütdülər, öz adlarına keçirdilər, həqiqəti gizlətdilər.

Səhər Eldar masanın arxasında oturub qatıq içirdi. Ağrıdan başı çatlayırdı. Feyzulla üzünü qırxırdı. Geyinib çıxanda Həcər:

—Feyzulla,—dedi,—sabah premyeradı, bizə də bilet gətir. İkisin, Eldarla mənə, ikisin də Anaxanımgil istəyiblər.

Eldar:

—Mən getməyəcəm,—dedi.

Feyzulla:

—Həcər, çətindir,—dedi.—Biletçün qırğındır.

Həcər:

—Daha bu lap ağ oldu,—dedi,—özün işlədiyin teatra da bilet tapa bilmirsən. Allah bilmirəm niyə səni belə aciz-avara yaradıb.

—Yaxşı, yenə başlama. Anaxanıma söz vermə, Eldar da istəmir, sənə bir bilet düzəldərəm.

Pilləkənlərlə düşəndə arxadan Həcərin səsinə eşitdi:

—Sən mənə bilet gətirmə, gör iki gözünü bir deşikdən çıxardaram, yoxsa yox.

Kassaçı:

—Yox, yox, yox,—dedi,—bir dənə də bilet qalmayıb.

—Axı mən bu teatrın işçisiyəm.

—Teatrın iki yüz yetmiş işçisi var.

Feyzulla administratorun yanına gəldi.

—Canımçün, Feyzulla, sabahla biri günə heç bir şey eləyə bilmərəm, sonrakı günlərdən birinə gözüm üstə, neçə bilet istəsən.

Feyzullanın hər yerdən əli üzölmüşdü. Siyavuşun yanına getmək istəmirdi, ancaq əlacı qalmamışdı. Siyavuşun otağına elə hey adamlar girib çıxırdı.

—Necə yəni gələ bilmir,—deyə Siyavuş kiməsə qışqırırdı,—gələ, canı da çıxar, sabah tamaşadı, bu nə oyundur çıxarır.

Kimsə:

—Bu səhər qaynanası ölüb,—dedi.

—İstəyir lap bütün qohum-əqrəbası qırılsın, sabah burda olmalıdır, bu basabasda kimnən əvəz eləyəcəm onu.

Telefon zəng çaldı. Siyavuş dəstəyi qaldırdı:

—Yox,—dedi.—Sabah axşam. Biri gün gündüz və axşam. Bəli.

Dəstəyi asdı.

—Aslan,—deyə qapının yanında dayanmış oğlana müraciət elədi,—proqramlarda Səlimovun yerinə Hacıyevi qeyd elə. Sabir, sən də denən səhnədə stolun üstünə qara yox, ağ telefonu qoysunlar. O dünənkini.

Yenə zəng olundu. Siyavuş:

—Bəli,—dedi.—Bəli, mənəm, buyurun, əleykissalam. Bağışlayın, indi imkanımız yoxdur. Bazar ertəsi zəng elərsiz.

Dəstəyi qoyan kimi yenidən zəng çalındı.—Bəli, bəli. Yox, yox, heç bir şey eləyə bilmərəm. Bir bilet də qalmayıb. Bilirəm, çox yaxşı, qəzetinizə hörmətim var, amma sabaha heç bir şey mümkün deyil, biri günə tapşıraram.

Dəstəyi qoydu.

—Aslan, Şərifə xanıma de gəlsin mənim yanıma,—birdən küncdə dayanmış Feyzullanı gördü.—Kəbirlinski, sən nə deyirsən?

Feyzulla:

—Siyavuş müəllim,—dedi,—sizə bir işim düşüb, heç üzüm də gəlmir.

—Kəbirlinski, uzatma. De görüm nə deyirsən.

—Deyirdim bu gün mənə bir bilet bəlkə...

Siyavuş qəti səsle:

—Yox,—dedi.

—Hə?

—Dedim ki, yox. Mən bilet paylamıram. Bu iş üçün nahaq gəlmisən mənim yanıma,—zəng çalındı,—bəli, mənəm. Gəlirəm, siz başlayın, bu saat gəlirəm,—dedi.—Onsuz da başım qazana dönüb, Kəbirlinski,—tələsik otaqdan çıxdı. Feyzulla yavaş-yavaş aşağı düşdü, teatrdan çıxıb radioya gəldi. Fikir onu almışdı. Arvada nə cavab verəcək, evə nə üzlə gedəcək.

—Nə olub, Kəbirlinski, qaşqabağın yer süpürür.

Məcidi səşindən tanıdı.

—Heç, ay Məcid,—dedi,—fikirləşirəm.

—Xeyir ola, nə fikirləşirsən belə.

—Fikirləşirəm ki, mənim kimi bir insanın yer üzündə yaşamağının nə mənası var.

—Biy, sağ ol...

—Altmış il ömür sürmüşəm, nə bir gəpiklik iş görmüşəm, nə də bir xətir-hörmətim var. Sabah yıxılıb öləm, kimin vecinə olacaq. Bir aydan sonra adım da yadından çıxacaq hamının.

—Nə olub, özünütənqidə keçmisən?

—Yox, bilirsən, adam papağını qoyur qabağına, fikirləşir, bütün ömrüm lent kimi keçir gözümün qabağından, görürəm ki, elə əvvəlcədən düz yolumla getməmişəm. Bütün ömrüm hədəərə çıxıb gedib, indi də daha gecdir.

—Nə olub, Kəbirlinski, bu gün yenə fəlsəfə qırıldadırsan? Bəlkə bir şey-zad deyən olub sənə, ürəyivə-zada toxunublar, vallah hamısını qataram bir-birinə, səni çöldən tapmamışam ki...
—Ey ay Məcid, qırx ildir teatrda işləyirəm, qarderobşik qədər hörmətim yoxdur. Adam yerinə saymırlar məni, it dəftərində adım yoxdur. bir bilet nədir ki, onu da mənə çox gördülər.

Onlar dəhlizlə gedirdilər, Eldar qabaqlarına çıxdı, Feyzullanın Məcidlə danışdığını görüb üzünü yana çevirdi. Bu hərəkəti Məcidin nəzərindən qaçmadı. Məcidin gözlərində cinlər oynadı, bic-bic gülümsündü.

—Kefini pozma, Kəbirlinski,—dedi, ondan aralanıb uzaqlaşdı.
Feyzulla rolunu yazdırdı, bufetdə bulka ilə kefir içdi, binadan çıxırdı ki, daldan səs eşitdi, dönüb baxdı.

Məcid ikinci mərtəbənin pəncərəsindən boylanıb onu haraylayırdı.

—Kəbirlinski, bir bura zəhmət çək.

Feyzulla geri döndü. Məcid pillələrdə onun qabağına çıxdı.

—Bayaqkı sözlərin yaman mənə yer elədi, Kəbirlinski,—dedi,—gedib mestkomla danışdım. Sənə ikiadamlıq dəvətnamə aldım. Amma sizin teatra yox, Akademiyaya. Özü də sabaha yox, bu günə. Sabah, bilirəm tamaşadı, məşğulsan. Bu gün vur arvadı da qoltuğuna gəl Akademiyaya—yaxşı yığıncaq var orda. Bax, görürsən, burda da yazılıb Dantenin yubileyidir. Dante məşhur italyan şairidir, 700 il bundan qabaq yaşayıb. Bax, adını da yazdırmışam.

Feyzulla dəvətnaməni alıb baxdı. Doğrudan da dəvətnamədə “ikiadamlıq” sözləri və onun adı, familiyası yazılmışdı:

“Hörmətli yoldaş Feyzulla Kəbirlinski!

Sizi böyük italyan şairi Dante Alikyerinin anadan olmasının 700 illiyinə həsr olunmuş təntənəli yığıncağa dəvət edirik.

I—hissə Dantenin həyat və yaradıcılığı haqqında məruzə.

II—hissə Böyük konsert”.

Gecənin tarixi də əllə yazılmışdı—mayın 11-i, yəni bu gün.

Məcid:

—Səliqəli geyin ha, Feyzulla,—dedi,—üst-başıva fikir ver, hökumət-zad olacaq.

Feyzulla dili-dodağı əsə-əsə:

—Çox sağ ol, bala,—dedi,—çox sağ ol,—ayrı söz deyə bilmədi. Qəhərlənmişdi.

Evinin pilləkənlərini quş kimi çıxdı. Amma içəri girəndə özünü tox tutdu, təmkinlə danışdı:

—Arvad, hazırlaş,—dedi.—Bu axşam Dantenin yubileyinə gedirik.

—Hara?

—Dantenin yubileyinə. Heç bilirsən Dante kimdir? Böyük İtaliya şairidir. Özü də yeddi yüz il bundan əvvəl yaşayıb.

Həcər:

—Biy, mənim orda nə işim var?—dedi.

—Bəs demirdin məni teatra, konsertə apar. Teatr, konsert bunun yanında nədir ki? Yubiley bilirsən nə olan şeydir? Təntənə, bayram. Doklad da olacaq, konsert də. Hələm-mələm adama bilet vermirlər.

—Bəs sənə nə əcəb veriblər, gün hayandan çıxıb.

—Bizə də bir gün düşər də. Altmış ildir külüng çalırım, saç-saqqal ağartmışam. Özü də adımları da yazıblar e... Məxsusidir. Di yaxşı, hazırlaş, mənim də qara kostyumumu ütlə. Feyzulla arvadıyla nə isə təzə bir tonda, yeni bir intonasiya ilə, göstəriş, əmr ədasında danışdı və qərībədir ki, arvad da bu tonu etirazsız qəbul edir, ərinin dediklərinə əməl edirdi. Qara kostyumu çıxartdı, çırpdı, üstünə su səpdi, səliqəylə ütülədi, şalvarın bükümünü taxta kimi dümdüz oldu. Yaş əsgiyə Fezullanın qara çəkmələrini də sildi, parlatdı. Yeddiyə hazır oldular. Həcər arada vaxt tapıb bir Anaxanımgilə də baş çəkdi, təzə xəbərdən aqah elədi onu, dedi ki, İtaliyadan şair gəlib, biz də onun gecəsinə gedirik. Bakıda say-seçmə adamları çağırıblar. Fezullaya məxsusi dəvətnamə göndəriblər.

Bu bahar axşamı Bakının küçələri adamlarla dolu idi. Cavan oğlanlar, qızlar qol-qola gəzirdilər. Feyzulla da Həcərin qoluna girmişdi. Həcər qara gülməxmər paltarını geymiş, çiyinə ağ ipək örpəyini salmışdı. Ayağında dikdaban qara lak çəkmə vardı.

Neçə illərdən bəri ilk dəfə idi ki, belə qol-qola küçəyə çıxmışdılar, neçə illərdən bəri ilk dəfə idi ki, deyişmir, dalaşmırdılar, Həcər də deyirmirdi, gülümsünürdü.

Feyzulla:

—Belə görünür, bizim teatrdan bircə mənə veriblər,—deyirdi.—Uşaqlardan heç biri bir şey demədi. Alsaydılar, o saat deyərdilər.

Səkkizə beş dəqiqə qalmış Akademiyanın qabağına çatdılar. Qapını itələyib içəri girdilər. Qərībədir ki, qaranlıq idi, adam da gözə dəymirdi. Geniş mərmər pilləkənlərə tərəf addımladılar, birdən səs eşidib dayandılar. Kimsə boğuc bir səslə oxuyurdu, səsi binanı başına almışdı:

—Ermani, ay ermani,
Paytona mindir mani.

Feyzulla baxıb oxuyanı gördü. Qarovulçuydu. Qarovulçu da onları gördü. Oxumağına ara verib onlara yanaşdı:

—Kimi istəyirsiniz, ara?—dedi.

Feyzulla bayaqdan bəri ovcunda hazır tutduğu dəvətnaməni təmkinlə qarovulçuya uzatdı. Qarovulçu dəvətnaməyə etina etmədən:

—Bu nadir?—dedi.

Feyzulla:

—Yubiley də,—dedi, qarovulçunun gözünü döydüyünü görüb əlavə etdi,—bəs yubiley burda deyil? Dantenin yubileyi...

Qarovulçu patron kimi açıldı:

—Ha da, gunda birinin yubileyidir. Bir gün Davıdovun, sabah Mamedovun, onunçun dükanda spiçka tapılmır da... dünən əldən almışam. Beş korobka... on beş kopeyka. Feyzulla və Həcər maddım-maddım qarovulçuya baxırdılar. Qarovulçu doyunca ürəyini boşaltdı. Sonra onlara tərəf döndü:

—Yox, qardaş,—dedi.—Bu gün burda yubiley-zad yoxdur. Səhv eləmisiz. Yəqin ayrı gündür.

Feyzulla:

—Axı burda mayın 11-i yazılıb,—dedi.

Qarovulçu özündən çıxdı.

—Kişi, nə istəyirsən, nə qaribə adamsan, dedim yoxdur, vassalam. Burda heç kəs yoxdur, hamı gedib evinə, iş qurtarıb. Siz də çıxın gedin evinizə.

Pilləkənlərdən addım səsi eşidildi. Yuxarıdan eynəkli bir oğlan düşürdü.

—Nədir, Aristakes dayı,—deyə qarovulçuya müraciət etdi.

Aristakes əyilib alimium çaynikdən bankasına çay tökür, zümzümə edirdi. Başını qaldırır:

—Nə bilim, deyir yubileyə gəlmişik, deyirəm burda yubiley-zad yoxdur, elə manimla spor eləyir.

Cavan oğlan Feyzullagilə yaxınlaşıb salam verdi, dəvətnaməni alıb baxdı, güldü:

—Əmi, kimsə sizinlə zarafat edib,—dedi,—bu yubiley bir həftə bundan qabaq oldu.

Feyzulla:

—Axı...,—dedi və udqundu,—burda yazıblar 11 may.

Oğlan:

—Kimsə əlnən yalandan yazıb. Kimsə zarafat eləyib,—dedi və xudahafizləşib getdi.

Ermani, ay ermani.
Paytona mindir mani.

Qarovulçu yenə bir ağız oxudu, səsi boş binada hamamdakı kimi yayıldı.

Feyzulla ilə Həcər küçəyə çıxdılar. Feyzulla gözünü qaldırır Həcərə baxa bilmirdi. Bilirdi ki, Həcər bu saat açılacaq: yerə soxum sənin fərsiz boyunu. Mən də deyirəm axı... Kimdir səni adam yerinə qoyan?

Amma Həcər də dinmirdi. Beləcə lal-dinməz addımlayaraq metro stansiyasına çatdılar.

Həcər:

—Metro,—dedi.

Feyzulla boğuş səslə:

—Hə,—dedi.

Çırtma vursaydılar ona, qan damardı. Həcər Feyzullanın çoxdan yadırgadığı yumşaq və həlim səslə:

—Gəlsənə metroya gedək, gəzək, ay Feyzulla,—dedi.

Feyzulla:

—İstəyirsən gedək,—dedi, sonra xəbər aldı,—heç metroya minmisən?

Həcər ani sükutdan sonra:

—Yox,—dedi,—hələ minməmişəm.

Təbəssümə bənzər bir şey Feyzullanın dodaqlarına qondu.

—Bah, onda kef çəkəcəksən,—dedi,—bir özgə aləmdir.

Beş qəpikləri yarığa atdı.

—Keç.

Həcər keçdi.

Feyzulla:

—Beş qəpik atmasaydım keçə bilməzdin,—dedi,—o saat adamın qıçından vurur.

—Sən nə danışırsan.

—Bəli, bəli, görürsən, bu da yeriyən pilləkən.

Həcər:

—Bıy, ay Feyzulla, bu nə qiyamət şeydir,—dedi.

Feyzulla arvadının təaccübündən daha da həvəslənir, təcrübəli bələdçi kimi metronun müxtəlif möcüzələrini Həcərə göstərir, danışır, izahat verirdi.

Həcər də elə hər şeyə təaccüblənir, hər şeydən zövq alır, elə hey için çəkirdi.

Sabah yəqin ki, Həcər yenə deyəcəkdir, söylənəcəkdir, Feyzullanın gününü göy əsgiyə düyəcəkdir. Amma bu gün onun könlünü qırmaq istəmirdi. İstəmirdi Feyzulla bilsin ki, düz iki aydır—metro açılandan bəri Həcər hər səhər həmin bu qatarla bazara gedib gəlir.

1968

Veb direktor: Betti Bleyer

Mətni yığdı: Arzu Ağayeva

Veb üçün hazırladı: Ülviyyə Məmmədova

AZERI.org qoyuldu: oktyabr, 2003-cü il